

Oppimisvaikeuksista vapaaksi –hankkeen (OPPIVA)
ulkoinen arviointi
Loppuraportti

Hämeenlinna
Joulukuu 2010

Kati Tuokkola

Sosiaalikehitys Oy

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto.....	3
2	Oppiva hanke	4
3	Arviointimenetelmät ja -aineistot.....	7
4	Hankkeen käynnistyminen ja eteneminen	10
5	Oppimisvaikeudet	14
5.1	Mitä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan?	14
5.2	Miten oppimisvaikeudet tulevat esiin Oppiva hankkeen asiakkailla?	16
6	Asiakkaiden saamat hyödyt	21
7	Arvioinnin tulokset	27
7.1	Hankkeen tulokset asiakkaiden kannalta.....	29
7.2	Hankkeen tulokset palvelujärjestelmän kannalta	31
7.3	Juurtuminen haasteena	34
8	Arvioinnin sanoma	39
	Lähteet.....	42
	Liite 1: Arviointipäivien teemat	44
	Liite 2: Asiakashaastatteluiden kysymykset	45
	Liite 3: Ohjausryhmän ja sidosryhmien kysely loppuarviointivaiheessa	46

1 Johdanto

Tämä raportti on ulkoisen arvioinnin loppuraportti Oppimisvaikeuksista vapaaksi (Oppiva) –hankkeen arviointikonaisuudessa. Hämeenlinnalainen tutkimusyhtiö Sosiaalikehitys Oy on vastannut hankkeen ulkoisesta arvioinnista. Vuonna 2009 valmistui arvioinnin väliraportti¹. Käsillä oleva arvioinnin loppuraportti on päivitetty versio, joka sisältää sekä väliarvioinnin että loppuarvioinnin tulokset. Raporteissa on tästä johtuen osaksi samaa sisältöä, mutta tarkoituksena on, että tämä käsillä oleva versio kokoaa kaiken arvioinnin sanoman yhteen ja sitä voi lukea itsenäisesti.

Kriminaalihuollon tukisäätiö on toteuttanut lähes neljä vuotta kestävästä Oppimisvaikeuksista vapaaksi –hanketta (tästä eteenpäin raportissa käytetään nimitystä ”Oppiva”). Oppiva on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama kehittämishanke, joka alkoi huhtikuussa 2007 ja päättyy vuoden 2010 lopussa. Hanke on ollut osa Raha-automaattiyhdistyksen oppimisvaikeusohjelmatoimintaa. Ohjelman tavoite on etsiä uusia toimintamalleja lasten ja nuorten oppimisvaikeuksien varhaiseen toteamiseen ja niistä aiheutuvan syrjäytymisen estämiseen ja katkaisemiseen. Ohjelmaan on kuulunut kaikkiaan 22 hanketta.

Oppimisvaikeudet mielletään helposti lapsuuteen ja koulu-aikaan liittyviksi ongelmiksi, jotka selvitetään ja hoidetaan lapsuusiässä. Aikuisiällä oppimisvaikeuksien huomioiminen ja niihin liittyvä kuntouttaminen eivät ole olleet kovin yleisiä. Etenkään sellaisen marginaalisen ryhmän kuin rikostaustaisten henkilöiden kohdalla näiden asioiden selvittäminen ei ole ollut yleisenä tapana. Ko. kohderyhmän kohdalla tosin juuri muutkaan kuntoutusta vaativat asiat eivät ole olleet erityisen panostamisen kohteena. Opetushallituksen hallinnoimassa Lukineuvola-hankkeessa (2004-2007) luotiin neuvontapisteitä oppimisvaikeuksisten tukemiseen, ja tuolloin yksi kohderyhmä oli myös vangit. Nyt arvioitava Oppiva hanke on jatkanut samaa teemaa luomalla kuntouttavia toimia liittyen rikostaustaisten henkilöiden oppimisvaikeuksiin.

Ulkoisen arvion tehtävä on tarkastella hanketta ulkopuolisen silmin: Onko teemalle tarvetta? Miten se näyttäytyy? Onko tarpeeseen kyetty vastaamaan? Miten hanke on saavuttanut asettamansa tavoitteet? Väliarviossa vuonna 2009 keskityttiin tarkastelemaan hankkeen käynnistymistä ja alkuvaiheen toteutusta. Väliarvion yksi tehtävä oli myös hahmotella sen hetkisiä haasteita loppuajalle ja antaa kehittämissuhteita

¹ Tuokkola, K (2009): Oppimisvaikeuksista vapaaksi –hankkeen (OPPIVA) ulkoinen väliarviointi. Kriminaalihuollon tukisäätiön monisteita 2/2009.

hankeorganisaatiolle. Väliarviointiraportin pääsanoma oli se, että Oppiva oli edennyt tavoitteisiinsa nähden hyvin ja jopa ylittänyt ne jossain määrin. Kehittämisehdotuksina ei siis suositeltu varsinaisia muutoksia toimintaan. Loppukauden toteutusta ajatellen kolme kehittämissuositusta olivat seuraavat: 1) käydä keskustelua siitä, mikä on tavoiteltavien kuntoutuspolkujen laajuus sekä mihin ja miten toimintaa juurrutetaan, 2) viedä sanomaa eteenpäin siitä, että oppimisvaikeuksiin puuttamalla voidaan aidosti auttaa kohderyhmään kuuluvia nuoria, sekä 3) koota ja jäsentää hankkeen asiakasprosessit ja hyödyntää sitä kautta arvokas tieto, joka hankkeelle on projektiaikana kertynyt. Koko arviointiprosessin sanoman yhteen kokoava nyt tehty loppuarviointiraportti tarkastelee hanketta kokonaisuutena painopisteen ollessa hankkeen tuloksellisuuden ja vaikutusten arvioinnissa.

Seuraavissa luvuissa käsitellään aluksi arvioinnin perusasetelmat; tavoitteet, menetelmät ja aineistot. Tämän jälkeen tuodaan esiin prosessimaisesti arvioinnin eteneminen ja sen tulokset. Asiakasvaikutusten käsittely on väliarviointivaiheen sanomaa, koska tuolloin raportti kohdistui ensisijassa asiakasvaikutusten esiin tuomiseen. Väliarviovaiheessa haluttiin selvittää mitä ovat ne erilaiset hyödyt ja seuraukset, joita asiakkaille on koitunut osallistuessaan hankkeen toimintaan. Pääpaino raportissa on arvioida sitä, minkälaisen pohjan hanke on luonut saavuttamiensa hyötyjen juurtumiselle. Mitkä seikat puoltavat asian jäämistä elämään ja juurtumista olemassaoleviin organisaatioihin, ja mitkä seikat puolestaan puhuvat juurtumista vastaan? Kokoavana yhteenvetoa arviointi esittää näkemyksen siitä, mitkä ovat olleet hankkeen parhaat saavutukset.

2 Oppiva hanke

Oppiva hankkeen tehtävänä on ollut selvittää alle 30-vuotiaiden vankien ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaiden oppimisvaikeuksia. Projektissa on kokeiltu erilaisia toimintamalleja, jotka lisäävät kohderyhmän oppimisvaikeuksien tunnistamista. Tunnistamisen lisäksi tavoitteena on ollut rakentaa oppimisvaikeudet huomioivia kuntoutuspolkuja, jotka alkavat jo rangaistusaikana ja jatkuvat vapaudessa. Myös viranomaisten pysäyttäminen oppimisvaikeusteeman äärelle on ollut Oppiva hankkeen yksi tavoite.

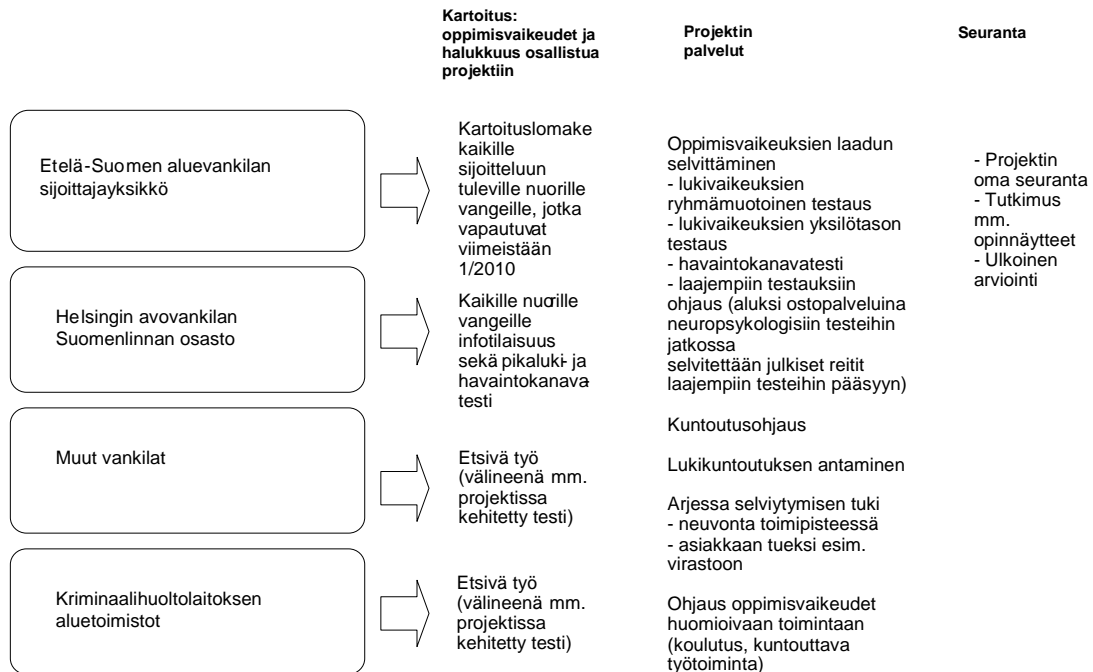
Yhteistyöverkoston luominen ja välittäminen sekä asiakastyö ovat olleet hankkeen keskeisintä työtä. Asiakastyötä lähdettiin toteuttamaan ajatuksena kehittää etsivään työhön erilaisia toimintamalleja. Asiakastyö on hankkeessa ollut pääasiassa oppimisvaikeuksien kartoittamista, asiakkaiden elämänhallinnan tukemista ja asiakkaiden ohjaamista koulutukseen tai kuntoutukseen (ks. kuvio 1 sivulla 6).

Kohdealueena projektissa on ollut Etelä-Suomi. Asiakkaat ovat tulleet pääkaupunkiseudun yhdyskuntaseuraamustoimistojen (entisen Kriminaalihuoltolaitoksen pääkaupunkiseudun aluetoimistojen) kautta ja Etelä-Suomen vankiloista. Muut kriteerit asiakkuudelle ovat olleet alle 30 vuoden ikä, äidinkieli suomi sekä vapautuminen ennen tammikuuta 2010, jotta asiakkuudet on ehditty ennen hankkeen loppumista saattaa päätökseen.

Hankkeen alkaessa oli tarkoituksena rajoittaa vankiloissa tehtävä asiakastyö ainoastaan Helsingin avovankilan Suomenlinnan ja Seutulan osastoille sekä Keravan vankilan päihitteettömille osastoille. Lisäksi Etelä-Suomen aluevankilan sijoittajayksikön kautta haettiin asiakkaita projektiin. Tarkoitus oli, että heitä voidaan tavata heidän sijoituslaitoksessaan, vaikka se ei olisi hankkeen kohderyhmänä oleva vankila. Asiakkaiden siirtyminen vankilasta toiseen vaikutti kuitenkin niin, että jatkossa hankkeessa aloittaneita asiakkaita oli useissa eri vankiloissa (muun muassa Riihimäen, Hämeenlinnan ja Jokelan vankiloista on tullut asiakkaita). Myös erilaisia toimintamalleja kokeillakseen hanke on laajentanut toimintaansa useampiin vankiloihin kuin aluksi oli tarkoitus (mm. Vanajan vankila, jossa järjestettiin ryhmätoimintaa kokeiluluonteisesti).

Eri vankiloissa otettiin käyttöön erilaisia toimintatapoja pyrkiä tavoittamaan asiakaskuntaan kuuluvia vankeja. Suomenlinnan avovankilassa järjestettiin infotilaisuuksia, joiden yhteydessä kaikki osallistujat tekivät Oppivan kehittämän oppimisvaikeuksia kartoittavan testin (ns. Oppiva-testi) ja havaintokanavatestin. Seutulan osastolla pidettiin myös infotilaisuuksia, mutta niihin osallistuminen oli vapaaehtoista. Suurin osa sieltä tulleista vangeista onkin osallistunut hankkeeseen henkilökunnan motivoimina. Keravan vankilassa oli käytössä kahdenlaista toimintatapaa; yhdellä osastolla lukitestausta oli pakollinen kaikille, kun taas toisella osastolla pidettiin inforyhmä ja ryhmäläisillä oli mahdollisuus osallistua ryhmämuotoiseen lukemisen ja kirjoittamisen testaukseen. Sijoittajayksikössä puolestaan otettiin käytännöksi se, että kaikki sijoitteluun tulevat hankkeen kriteerit täyttävät henkilöt täyttävät kartoituslomakkeen, jossa voivat ilmaista myös halukkuutensa osallistua hankkeeseen. Pyrkimyksenä pidettiin sitä, että tavoitetaan hankkeen palveluita tarvitsevia asiakkaita heti rangaistuksen alkuvaiheessa. Tätä toimintamallia on kehitetty matkan varrella. Jotta kaikki halukkaat ja apua tarvitsevat saataisiin mukaan, muutettiin käytäntöä niin, että työntekijä oli mukana asiakkaan täyttäessä lomaketta. Hän on siten voinut antaa tarvittaessa myös apua täyttämiseen. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen kautta asiakkaita on pyritty saamaan hankkeeseen motivoinnin kautta.

Kuviossa 1 on kuvattu hankkeen asiakasprosessi. (Luvussa 4 kuvataan tarkemmin hankkeen etenemistä ja siinä yhteydessä tuodaan esiin asiakasmääriä ja toimenpiteitä.)

Kuvio 1: Oppiva hankkeen asiakasprosessi

Hankkeessa on työskennellyt projektipäällikkö ja kaksi kuntoutusohjaajaa. Lisäksi mukana on ollut ajoittain kaksi eri sosionomiharjoittelijaa, jotka ovat myös tehneet asiakastyötä. Kaikki työntekijät ovat tehneet asiakastyötä ja ovat käyneet puhumassa erilaisissa tilaisuuksissa teemasta. Vuositasolla Oppiva on tavoittanut lähes 1000 viranomaista ja muuta toimijaa erilaisten verkostotapaamisten, tilaisuuksien, messujen ja koulutusten kautta. Kaikki hankkeen työntekijät ovat työskennelleet aikaisemmin rikosseuraamusalalla, joten heillä on kokemusta kohderyhmän kanssa työskentelystä jo aikaisemmista työtehtävistään.

Hankkeen asiakastyö on hyvin dokumentoitu. Aina kehittämishankkeissa näin ei ole, eikä etenäkään Oppivan kaltaisissa hankkeissa, joissa asiakasvirta on vaihtuva ja elävä koko ajan. Alusta alkaen on luotu kattava seurantataulukko, johon jokaisen asiakkaan kohdalle on merkitty keskeiset taustatiedot, sisältäen muun muassa koulutus- ja työhistorian sekä terveydentilan. Lisäksi on merkitty syyt, joiden vuoksi asiakkaan kanssa työskentelyyn on mahdollisesti tullut katkoksia tai keskeytyksiä. Tämän lisäksi jokaiselle asiakkaalle on tehty oma taulukko, johon on merkitty hänen kanssaan sovitut asiat, tapaamiset ja muut toimenpiteet. Oppiva panosti myös kiitettävällä tavalla hankkeen loppuvaiheessa mittavan

asiakasaineiston jäsentämiseen. Hankkeen omassa loppuraportissa² on perusteellisesti lähdetty selvittämään asiakaskunnan piirteitä, oppimisvaikeuksia ja kuntoutuksen etenemistä. Projektin toiminnan mallintamisen kannalta on erittäin hyödyllistä tuoda esiin projektin vaikutukset nuoriin rikosseuraamusasiakkaisiin. Asiakastyön kuvaus on yksi varteenotettava keino auttaa myös Oppivan toimintamallien juurruttamista pysyviin käytäntöihin. Loppuraportti on tärkeä tuotos hyväksi koetussa Oppiva-hankkeessa, joten tällä hetkellä vielä luonnosvaiheessa oleva raportti tulee todennäköisesti antamaan arvokasta informaatiota jatkotyölle ja toiminnan vakinaistamiselle.

3 Arviointimenetelmät ja -aineistot

Oppiva-hankkeen ulkoinen arviointi on luonteeltaan kahdenlaista. Ensinnäkin se on tuloksellisuuden arviointia, jossa tarkastellaan miten projekti on edistänyt tavoitteiden mukaista toimintaa ja miten tuloksellista toimintaa on ollut. Tämän lisäksi arviointi on ns. prosessin arviointia eli kehittävää arviointia, jossa arvioitsija tukee projektin kehittämistyötä ja antaa palautetta projektin etenemiselle. Tässä korostuu yhdessä tekeminen; arvioitsija keskustelee ja suunnittelee arvioitavat asiat, menetelmät ja välineet yhdessä arvioitavan kohteen kanssa. Oppiva-hankkeen arvioinnissa yksi keskeinen osa prosessin arviointia ovat olleet arviointitapaamiset, joita projektitiimin, ohjausryhmän ja ulkoisen arvioitsijan kesken on pidetty kaikkiaan viisi kertaa noin puolen vuoden välein (syksy 2008, kevät 2009, syksy 2009, kevät 2010 ja syksy 2010). Liitteessä 1 on kuvattu arviointipäivien sisällöt.

Hankkeen toimintaa ja tuloksellisuutta on arvioitu ensisijaisesti hankkeen ydintoimijoiden (projektityöntekijät, ohjausryhmän jäsenet, asiakkaat ja keskeiset yhteistyötahot) näkemysten kautta. Arviointikysymyksiä ovat olleet: Miten hankkeen alkukausi on mennyt? Mikä on ollut erityisen onnistunutta? Kenelle hanke sopii? Kuka hankkeesta hyötyy? Mitä ovat asiakkaiden kokemat hyödyt? Mitkä ovat olleet väliarviovaiheessa loppukauden tärkeimmät haasteet? Miten projektin vaikutuksia voidaan arvioida kustannusnäkökulmasta? Miten hyvin asetetut tavoitteet on saavutettu? Miltä juurtuminen hyväksi havaittujen toimien osalta näyttää hankkeen päättyessä?

² Sunimento, Kati: Oppiva-hankkeen loppuraportti. Luonnosversio 11.11.2010

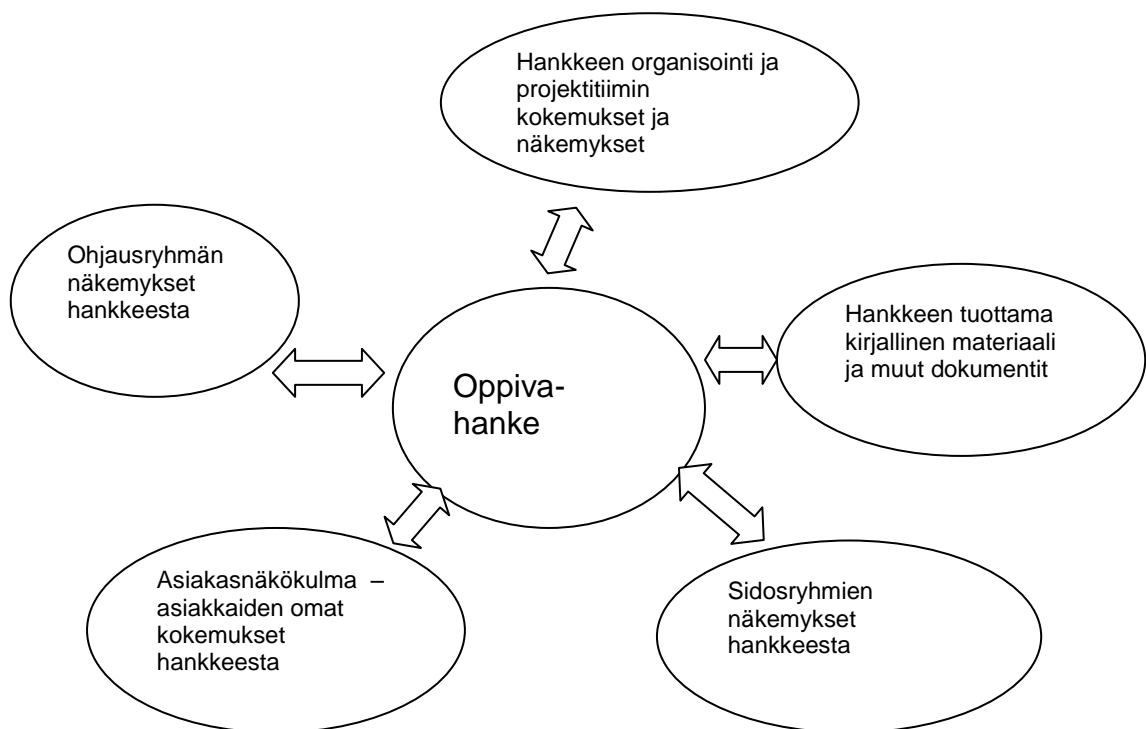
Käsillä oleva arviointi perustuu seuraaviin aineistoihin:

- Hankkeen yhteiset arviointipäivät, joita on pidetty yhteensä viisi kertaa (liitteessä 1 on kuvattu keskeiset teemat ja keskustelut)
- Yhteydenpito arvioitsijan ja projektitiimin välillä; kaksi varsinaista palaveria koko tiimin kanssa sekä useat puhelinkeskustelut ja tapaamiset projektipäällikön ja kuntotuosohjaajien kanssa
- Projektin työntekijöiden haastattelut, yhteensä neljä haastattelua
- Asiakashaastattelut, yhteensä 8 haastattelua (liitteessä 2 on kysymykset)
- Sidosryhmille ja yhteistyötahoille tehdyt puhelin-/sähköpostihaastattelut, yhteensä 10 haastattelua
- Ohjausryhmälle ja yhteistyötahoille tehty kysely, kyselyitä lähetetty 30:lle ja 16 vastausta saatu takaisin (liitteessä 3 on kysymykset)
- Kirjalliset aineistot kuten projektin tuottamat raportit ja pöytäkirjat, sisäisen arvioinnin materiaalit sekä aiheeseen liittyvät tutkimukset ja selvitykset

Asiakashaastattelut toteutettiin vapaudessa oleville asiakkaille. Valintaan vaikutti se, että haastattelut haluttiin kohdentaa siihen ryhmään, jolla on kokemuksia saaduista hyödyistä ja näin ollen ehkä pidemmän ajan kokemusta projektista. Lisäksi vankilassa suoritettujen haastattelujen olisivat vaatineet oman lupamenettelynsä. Haastatteluja toteutettiin yhteensä neljänä eri päivänä. Oppivan työntekijät hoitivat käytännön järjestelyt; sopivat ajankohdat, muistuttivat tarvittaessa asiakkaita edellisenä päivänä ja keittivät kahvit tarjottavaksi. Haastatteluille varattiin oma rauhallinen huone, jossa tutkija ja haastateltava pääsivät keskustelemaan asioista häiriöttä. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin ja kaikki haastattelut nauhoitettiin. Kysyttävät asiat jakautuivat kolmeen teemaan: 1) lapsuusaika ja koulunkäynti sekä kokemukset näistä, 2) aika Oppivassa ja kokemukset siitä, sekä 3) oma arviointi Oppivan vaikutuksista ja mahdollisesti saaduista hyödyistä.

Viestejä kohderyhmän haastavuudesta arvioitsijalle välittyi jo siitä, että jokaisena sovittuna päivänä oli sovittu useampikin haastattelu, mutta milloin minkäkin syyn takia osa haastateltavista ei tullutkaan paikalle. Haastateltaviksi todennäköisesti valikoituivat sellaiset henkilöt, jotka ovat kokeneet projektin hyväksi ja saaneet tukea siltä. Arvioinnin kannalta tällaisella pienellä ”vääristymällä” ei ole kuitenkaan merkitystä, vaan voidaan sanoa, että se oli jopa toivottavaa. Väliarviointivaiheessa haluttiin erityisesti saada asiakkaiden taholta viestejä siitä, millaisia erilaisia hyötyjä hankkeesta voi olla. Haastattelut toimivat ikään kuin kohderyhmän ja hankkeen teeman kartoittajina; mihin kaikkiin asioihin oppimisvaikeudet ovat yhteydessä ja mitä kaikkia hyötyjä hankkeesta voi saada?

Arviointi on toteutettu moninäkökulmaisena ns. monitahoarvioinnin periaatteita noudattaen. Monitahoarvioinnille on keskeistä laaja-alainen arviointinäkökulma, joka korostaa mahdollisimman monipuolista tiedon ja kokemuksen keräämistä³. Monitahoarvioinnissa, josta tässä yhteydessä käytetään nimitystä 360 asteen näkökulma, on olennaista sekä mahdollisimman monen avainryhmän informaatio että muu monipuolinen informaatio asiasta. Näkökulmassa korostuu se, että vaikutusmekanismit eivät ole yksiselitteisiä, faktoihin perustuvia asioita, vaan ne muodostuvat eri osapuolien kokemusten kautta. Ei ole siis olemassa yhtä oikeaa totuutta Oppiva-hankkeen vaikutuksista, vaan siihen kytköksissä olevat eri tahot voivat nähdä ja kokea asiat toisistaan poiketen. Ulkoisen arvion hahmottama kuva hankkeesta ja sen vaikutuksista on eri tahojen näkemysten kautta muodostunut tulkinta sille, miten hanke on toiminnut. Kuviossa 2 on kiteytetty Oppiva-hankkeen arvioinnissa käytetty menetelmä ja aineistot.

Kuvio 2: Oppiva hankkeen arvioinnissa käytetty 360 asteen näkökulma

³ Vartiainen, P. (2007): Monitahoarvioinnin periaatteet ja prosessit. (s. 152-172). Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen.

4 Hankkeen käynnistyminen ja eteneminen

Oppiva projekti käynnistyi vuoden 2007 puolessa välissä. Jo hankkeen alussa projektille luotiin tavoitteet painottaen hieman eri asioita eri vuosina. Ensimmäiselle puolelle vuodelle tärkeimmät tavoitteet olivat työntekijöiden rekrytoiminen, yhteistyöverkoston luominen ja asiakastyön aloittaminen. Hankkeen kuntoutusohjaajat rekrytoitiin vuoden 2007 lopussa, jolloin asiakastyö aloitettiin. Toinen kuntoutusohjaaja vaihtui miltei heti aloittamisen jälkeen. Hänen tilalleen tullut kuntoutusohjaaja aloitti työnsä keväällä 2008. Vuonna 2007 hanke tavoitti yhteensä 13 kohderyhmään kuuluvaa henkilöä, joista pidempiaikaisia eli ns. varsinaisia asiakkaita oli 8 henkilöä. Varsinaisella asiakkuudella tarkoitetaan, että asiakas on osallistunut hankkeen toimintoihin vähintään kaksi kertaa.

Taulukossa 1 seuraavalla sivulla on kuvattu Oppivan asetelma eri vuosien tavoitteiden ja uusien asiakkaiden sekä pääasiallisimpien tuotosten näkökulmasta. Asiakasmäärä projektissa vaihteli koko toiminnan ajan. Asiakkuudet olivat sillä tavalla häilyviä, että tarkkaa tietyn hetken asiakasmäärää on vaikea sanoa. Jatkuvasti tuli lisää asiakkaita, mutta jatkuvasti myös osa ”katosi” ilman selkeää asiakkuuden lopettamista. Tosin jatkuvasti osa kadonneista myös oma-aloitteisesti otti yhteyttä ja palasi takaisin. Lisäksi osa jäi sovitusti pois hankkeesta. Asiakkuuksien oli tarkoituskin olla vaihtelevia. Ei ollut tavoite, että tietty asiakaskunta aloittaa projektin ja kolmen vuoden kuluttua päättää sen.

Kohderyhmä on lisäksi tavallista liikkuvaisempaa. Heidän elämäänsä ylipäätään kuvaa hektisyys ja suunnittelemattomuus; elämäntilanteet, mielihalut ja aktiivisuustaso vaihtelevat päivittäin. Vuoden 2009 alkuun asti, jolloin uusien asiakkaiden mukaan ottamista selvästi vähennettiin, asiakasvolyymi kasvoi melkoisesti koko ajan. Hankkeen työntekijät puhuivat ns. aktiivisista asiakkaista, joita he arvioivat esimerkiksi vuonna 2009 olevan noin 60 päivittäin.

Taulukko 1: Oppiva-hankkeen asetelma

vuosi	Keskeiset tavoitteet	Uudet asiakkaat (yks-toimistoista)
2007	<ul style="list-style-type: none"> • rekrytointi • verkoston luonti • asiakastyön aloittaminen 	8 (-)
2008	<ul style="list-style-type: none"> • asiakastyön laajentaminen • toimintamallien kokeileminen • yhteistyötahojen aktivointi 	110 (24 %)
2009	<ul style="list-style-type: none"> • ryhmätoiminnan toteutus • vapautumisen jälkeinen työskentely 	56 (61 %)
2010	<ul style="list-style-type: none"> • asiakastyön vähentäminen • juurruttaminen 	7 (100 %)
Tuotokset	<ul style="list-style-type: none"> • Oppiva-testi • opinnäytteet (6 kpl) • ryhmätoiminta • opasvihkonen • ohjaajan käsikirja • ADHD kuntoutuskurssi • koulutukset • workshopit 	yht. 181 asiakasta

Vuonna 2008, jolloin hankkeen kolmaskin työntekijä aloitti työnsä, asiakastyö pääsi täydellä teholla käyntiin. Tavoitteiksi asetettiin asiakastyön laajentaminen ja erilaisten toimintamallien kokeileminen. Vuoden 2008 tavoitteita olivat myös yhteistyötahojen aktivointi, tiedottamisen lisääminen sekä ulkoisen arviointiprosessin suunnittelu ja aloittaminen.

Vuonna 2008 hanke tavoitti 234 kohderyhmään kuuluvaa asiakasta, joista varsinaisiksi asiakkaiksi tuli 110 henkilöä. Toimintamallien kokeileminen alkoi onnistuneesti jo heti asiakastyön alussa. Esimerkiksi erilaisia tapoja tavoittaa asiakkaita ja tuoda oppimisvaikeus-teema esiin kokeiltiin eri vankiloissa. Lisäksi Kriminaalihuollon tukisäätiön vertaistukipisteessä Rediksessä pidettiin yksi ryhmäinfo Seutulan Kuntouttavan vankityöohjelman vangeille. Vuonna 2008 alettiin lisäksi suunnitella naisvangeille suunnattua oppimisvalmiuksia parantavaa ryhmätoimintaa Vanajan vankilassa.

Vuodelle 2009 asetettiin tärkeimmiksi tavoitteiksi ryhmätoiminnan toteuttamisen Vanajan vankilassa, etsivän työn markkinoimisen yhteistyökumppaneille sekä asiakastyön painopisteen siirtämisen vapautumisen jälkeiseen tukemiseen sekä hankkeen

toimintamallien juurruttamisen suunnittelun. Jo vuoden 2009 alusta juurruttamista lähdettiin konkreettisesti toteuttamaan siten, että hankkeen toimesta ei enää pidetty varsinaisia infotilaisuuksia. Tarkoituksena oli se, että jo hankkeen tässä vaiheessa vankilan oma henkilökunta kertoo aiheesta ja motivoi kohderyhmään kuuluvia vankeja. Oppiva hanke opasti alkuvuodesta sekä vankilan työntekijöitä että Kriminaalihuoltolaitoksen henkilökuntaa käyttämään etsivän työn välinettä (Oppiva-testiä), jotta oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja asiasta motivoiminen onnistuisi paremmin. Näissä koulutustilaisuuksissa keskusteltiin yleisemminkin hankkeen toimintamallien juurruttamisesta.

Jo vuoden 2009 puolessa välissä oltiin tilanteessa, jossa hanke oli laatinut toimintamallin kuvauksen oppimisvaikeuksien tunnistamisesta ja kartoittamisesta asiakastyössään ja saanut juurrutettua toimintoja vankiloihin ja yhdyskuntaseuraamustoimistoihin. Toimintamalli koostui 1) alkukartoituksesta, 2) palvelutarpeen arvioinnista, 3) testien tekemisestä sekä 4) ostopalveluihin ohjaamisesta. Sekä alkukartoitus että osin myös palvelutarpeen arviointi hoidettiin tässä vaiheessa melko itsenäisesti vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Kohdetahoilla otettiin käyttöön Oppiva-testi. Myös kuntouttavan toiminnan suunnittelusta keskusteltiin vankeinhoidon tai yhdyskuntaseuraamustoimistojen työntekijöiden kesken. Kaiken kaikkiaan toimintamallin läpikäyminen kohdasta 1 kohtaan 4 kestää hankkeen mukaan muutamasta kuukaudesta lähes vuoteen. Uusia asiakkaita tuli projektiin mukaan vuonna 2009 yhteensä 56, joista edellisvuosiin nähden poiketen reilusti yli puolet (34 asiakasta) tuli vapaudesta yhdyskuntaseuraamustoimistojen kautta.

Vuoden 2010 tavoitteet liittyivät tavalla tai toisella juurruttamiseen. Tärkeimmät tavoitteet olivat: koulutukset Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kanssa liittyen Oppivan toimintamallien käyttöönottoon ja koulutuskansion toteuttaminen siihen liittyen, ADHD-kuntoutuskurssin toteuttaminen sekä asiakasaineiston analysoinnin sisältävän loppuraportin laatiminen. Hankkeen tavoitteet vuodelle 2010 toteutuivat hyvin. Oppiva sai lisäksi voiton Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n järjestämässä Hyvä käytäntö –kilpailussa, jonka myötä hanke sai paljon julkisuutta. Tämän johdosta Oppiva osallistui muun muassa Pohjoismaisille vankilaopetuspäiville, jossa Oppiva hanke esiteltiin workshop –työskentelyssä.

Koko projektiaikana Oppiva hankkeessa oli 181 varsinaista asiakasta. He kaikki osallistuivat pidempikestoisesti hankkeen toimintoihin. Kaikkiaan projektiaikana hanke tavoitti reilut 300 kohderyhmään kuuluvaa henkilöä⁴ erilaisten info- ja esittelytilaisuuksien

⁴ Oppiva hankkeen vuosiraportit 2007, 2008, 2009 ja 2010

kautta. Tarve asialle on ollut suuri, sillä projektin alun jälkeen uusia asiakkaita ei enää tarvinnut houkutella mukaan. Kysyntä ylitti tarjonnan jo varhaisessa vaiheessa. Jotta kuntoutuspoluista ja asiakastyön toimintamalleista olisi saatu jäsentynyttä tietoa, keskittyi hanke jo noin puolen välin tienoilla toiminnan mallintamistyöhön. Tämä tarkoitti ennen kaikkea sen havainnollistamista, miten oppimisvaikeudet tunnistetaan, miten eri asiakkaiden kanssa työskennellään, ja millä toimilla päästään eteenpäin. Hankkeelle on hyvin dokumentoitujen asiakasaineistojen kautta kertynyt tietoa ja kokemusta kohderyhmästä ja erilaisista asiakasprosesseista. Tämän tiedon esilletuominen hankkeen loppuraportissa otettiin erityiseksi tehtäväksi ja siihen panostettiin jo hyvissä ajoin ennen projektin päättymistä.

Alkuvaiheessa haasteellisena asiakasryhmänä nähtiin nuoret Kriminaalihuoltolaitoksen (nykyisin yhdyskuntaseuraamustoimistojen) asiakkaat. Heille hankkeella nähtiin olevan selvästi tarjottavaa, mutta heidän rekrytoimisensa olevan vaativaa työtä. Asiakasmäärät kertovat kuitenkin, että heidän osuutensa asiakkaista kasvoi hankkeen edetessä. Projekti onnistuikin löytämään keinoja tavoittaa myös nuoret yhdyskuntaseuraamusasiakkaat ja tarjoamaan heille tukea. Suuntaus kertoo myös siitä, että hanke onnistui istuttamaan yhdyskuntaseuraamustoimistoihin oppimisvaikeuksien puheeksiottoa ja tunnistamista ja sitä kautta asiakkaiden motivointia selvittämään omia kuntoutuspolkujaan oppimisvaikeuksiin liittyen.

Hankkeen juurruttamistyöstä kertoo se, että työntekijät ovat kouluttaneet mm. vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen henkilökuntaa tekemään samaa työtä, jota hanke on itse tehnyt. Työntekijöitä on opastettu käyttämään hankkeen laatimaa etsivän työn välinettä (Oppiva-testi) ja oppimisvaikeus asioista on muutenkin kerrottu ja tehty opasvihkosia ym. kohdeorganisaatioille. Erityisen paljon kiitosta sai viimeisenä toimintavuonna koottu koulutuskansio, joka havainnollisesti ja selkeästi valottaa teemaa ja esimerkkien avulla kertoo, miten aihetta voi käsitellä asiakastyössä. Viestejä yhteistyötahoilta tuli siitä, että hyväksi koettu hanke loppui juuri kun käytäntö ohjata hankkeeseen alkoi sujua. Tosin tämä kertoo omaa sanomaa projektin työn onnistumisesta.

5 Oppimisvaikeudet

5.1 Mitä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan?

Oppimisvaikeudet voidaan määritellä ja ymmärtää hyvin erilaisilla tavoilla. Toisaalla puhutaan luki- tai kirjoitushäiriöstä, joka diagnosoidaan tiettyjen testien avulla. Myös ylivillkkauden on katsottu kuuluvan oppimisvaikeuksiin. Viime aikoina on keskusteltu aikuisten ylivillkkaudesta, joka on lähtöisin lapsuudesta, mutta johon useissakaan tapauksissa ei ole lapsuudessa kiinnitetty huomiota. Aikuisikään jatkuvia ADHD:n oireita testataan erikseen siihen tarkoitukseen soveltuvalla testillä⁵. Aikuisiän ADHD diagnoosi edellyttää, että vähintään joitakin merkittäviä oireita on esiintynyt jo lapsuudessa.

Oppimisvaikeuksien esiintyvyyttä on vaikea tarkasti osoittaa. Arvioihin vaikuttaa oleellisesti se, tarkoitetaanko oppimisvaikeuksilla yleisvaltaisia oppimisvaikeuksia vai ainoastaan lukihäiriö-diagnoosin saaneita. Ala-Kahaluoma ym. tarkoittavat yleisvaltaisilla oppimisvaikeuksilla sitä että ”...*lukeminen, kirjoittaminen tai matematiikka tuottavat odottamattoman suuria vaikeuksia suhteessa henkilön lahjakkuuteen ja koulutustasoon ja kun vaikeudet eivät johdu muista sairauksista, mielenterveyden ongelmista, näön/kuulon vajavuuksista tai puutteellisesta opetuksesta*”⁶. Jos puhutaan vain lukihäiriö-diagnoosin saaneista, oppimisvaikeus koskettaa Ala-Kauhaluoman ym. mukaan melko harvaa ihmistä (3-6 %), mutta yleisvaltaiset oppimisvaikeudet varsin monia (15-25 %). Kun puhutaan vangeista ja päihteiden ongelmakäyttäjistä, niin luku kasvaa entisestään. Heistä jopa 50-90 %:lla esiintyy joidenkin arvioiden mukaan eri asteisia oppimisvaikeuksia⁷.

Oppiva hankkeessa oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan vähintään yhtä laajaa oppimiseen liittyvää vaikeutta kuin edellä kuvattu yleisempi määritelmä on. Hankkeessa oppimisvaikeus nähdään ihmisen ominaisuutena samoin kuin esimerkiksi silmien väri. Oppimisvaikeus ei ole hankkeen mukaan tyhmyyttä eikä laiskuutta, vaan usein periytyvä ominaisuus, joka voi ilmetä seuraavilla tavoilla: lukemisen hitaus, ääneen lukemisen karttaminen, rivien hyppiminen paperilla, toistuvat kirjoitusvirheet, tekstin tuottamisen hankaluus, vieraiden kielten ja/tai matematiikan vaikeus, oikean ja vasemman sekoittuminen, muisti- ja keskittymisvaikeudet, vaikeus pysytellä aikataulussa sekä stressi ja masentuneisuus⁸.

⁵ Aikuisten ADHD-oirekysely (ASRS-v1.1)

⁶ Ala-Kauhaluoma, M. & Laurila, H. & Haapasalo, S. (2008): Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena. Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008. s. 4.

⁷ Emt.; Kuivajärvi, K. & Sunimento, K. (2008): Vangit ja lukivaikeus. Teoksessa Korvatulehduksista koululhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen – Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? Erilaisten oppijoiden liitto ry. Lukineuvola –hanke.

⁸ http://www.krits.fi/HANKESIVUT/oppi_vaikeus.shtml

Laajemmin oppimisvaikeuksista puhuttaessa päädytään jopa siihen, että ei ole varsinaisia oppimisvaikeuksia, vaan on erilaisia tapoja oppia. Viime kädessä jokainen on jossain määrin erilainen oppija. Näin ajateltuna yksilöä voidaan parhaiten auttaa siten, että hän löytää ja tunnistaa oman tapansa oppia ja hahmottaa asioita⁹. Se, mitä tilanteen auttamiseksi olisi myös tehtävä, on auttaa eri toimijoita tunnistamaan oppimisvaikeudet ja sitä kautta ohjata henkilö (mielellään jo alle kouluikäinen lapsi) saamaan oikeanlaista tukea, ohjausta ja kuntoutusta¹⁰.

Oppimisvaikeudet osana kohderyhmän moniongelmaisuuutta

Rikostaustaisten ihmisten elämää kuvaa usein moniongelmaisuus ja varsin monella rikosten kierteeseen ajautuneella nuorella on taustallaan vaikeita lapsuuskodin ongelmia¹¹. Lisäksi vangeilla mielenterveyden häiriöt, muut somaattiset sairaudet sekä päihdeongelmat ovat selvästi yleisempiä kuin keskivertokansalaisilla. Noin 90 %:lla miesvangeista arvioidaan olevan jokin päihderiippuvuus.¹²

Edellä kuvatut ongelmat eivät sinänsä ole varmasti uusi tai yllättävä asia. Yleisessä keskustelussa on tiedossa, että rikosseuraamusjärjestelmän piiriin tulevat henkilöt ovat huono-osaisimpia kansalaisia, joiden elämää ovat usein jo lapsesta alkaen leimanneet erilaiset vaikeudet. Sen sijaan oppimisvaikeudet eivät ole tulleet yhtä selvästi esiin. Oppimisvaikeudet mielletään helposti vain lapsen elämään kuuluvaksi ja sitä kautta lapsuusaikana koulun ratkaistavaksi asiaksi. Enää aikuisiällä, etenkin rikostaustaisten ihmisten elämässä, tällaisilla asioilla ei ole juurikaan nähty olevan merkitystä tai vaikutusta.

Todennetusti kuitenkin juuri rikosseuraamusjärjestelmän piiriin tulevilla henkilöillä on taustallaan huonot oppimiskokemukset, kesken jääneitä koulutuksia, peruskoulu monessa tapauksessa suorittamatta tai keskimääräistä useammin vaikeuksia lukemisessa, kirjoittamisessa tai matematiikassa¹³. Muun muassa vangeille tehdyssä kyselyssä reilu

⁹ Esim. Monenlaiset oppivat. Esite Lukineuvola hankkeesta (www.lukineuvola.fi).

¹⁰ Valkama, A. (2008): Lukivaikeus – särö oppimisessa. Teoksessa Korvatulehduksista koululahuttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen – Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? Erilaisten oppijoiden liitto ry. Lukineuvola –hanke.

¹¹ esim. Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämäkulussa. Tutkimus nuorena rikosentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

¹² Kärkkäinen, J.: Vankien psyykinen sairastavuus on suuri yhteiskunnallinen riski. Helsingin Sanomat 24.6.2008.

¹³ Emt.

viidennes (23 %) on itse arvioinut itsellään olevan lukemisen ja kirjoittamisen vaikeutta ja reilu kolmannes (35 %) arvioinut omaavansa vaikeuksia matematiikassa¹⁴.

5.2 Miten oppimisvaikeudet tulevat esiin Oppiva hankkeen asiakkailta?

Oppiva hankkeen arviointia varten toteutetuissa asiakashaastatteluissa haastateltavilta tiedusteltiin muun muassa omia lapsuus- ja kouluaikeiden muistoja. Varsinaisesti kysymystä oppimisvaikeuksista ei otettu haastattelun aluksi esiin, vaan kysyttiin kuinka koulu sujui ja millä tavalla haastateltava muisteli kouluaikeita ja lapsuutta yleisesti tällä hetkellä.

Haastateltaville oli tyypillistä, että he itse näkivät oppimisvaikeuksiansa alkaneen jo lapsuudessa. Tosin haastateltava ei itse ole välttämättä ajatellut olevansa ns. oppimisvaikeuksinen tai erilainen oppija. Heistä kuitenkin lähes jokainen kuvaa kouluaikeensa jollakin tapaa ongelmalliseksi. Yleisin haastateltavien tyyppi on mies, joka kuvaa itseään erittäin villiksi, säännöistä piittaamattomaksi, joissain tapauksissa aggressiiviseksi oppilaaksi, jolle koulunkäynti ei maistunut. Kuvaavaa lisäksi on, että vaikka haastateltavilla on ollut melkoisesti kouluvaikeuksia, niin varsinaisesti oppimisvaikeuksia ei ole kukaan koulussa ottanut esiin. Sitä vastoin joissain tapauksissa perheenjäsenet ovat saattaneet ounastella jotakin. Koulussa on huomattu ja todettu oppilaan olevan erilainen kuin muut, mutta käyttäytymisen on ajateltu kuvaavan oppilaan jonkinlaista negatiivista poikkeavuutta muihin nähden. Seuraavassa on kolme erilaista tyyppiä, jotka kuvaavat erilaisia haastateltavia:

Valloittava villi poika

”Koulu sujui kaikkiin ennustuksiin nähden tosi hyvin. Mä olin tosi villi ja pärjäsin pitkälti puhelahjoilla, ja sitten valloitin näyttelyllä ja sellaisella, kun olin pellavapäinen. Että en mä siitä oppimisesta niin tietänyt, että kokeista ei tullut mitään hyviä tuloksia, mutta mä hurmasin opettajat ja puhuin ummet ja lammet, niin se tavallaan sit nosti niitä numeroita, tai piti ne siedettävänä Kyllä mä olin aina se meidän luokan tarkkailtu, että jos jotain tapahtu, niin aina tultiin kysymään multa, että olitko tehnyt tämän ja tämän ... Seiskalta asti rupes sit koulunkäyntikin meneen huonommin, et tuli kaikki muut jutut kuvioihin, mut seiskalla mun todistus oli vielä 8.1, et nyt en oikein tiedä miten mä oon sen saanut aikaiseksi, mutta jotenkin mä vaan oon sen saanut näköjään. ... Mä oon aina jotenkin vierastanut lukemista, oon enemmänkin sit toiminut, kouluaikeiden jälkeen kun jengi luki kirjoja,

¹⁴ Koski, L. & Miettinen, K. (2007): Vangit koulutuksessa. Selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja –strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007.

niin mä aina tipuin kärryiltä ja jouduin kääntään sivuja taaksepäin, kun en pystynyt lukemaan samaa tahtia.” (Asiakas 1)

Edellinen haastateltava on lapsuudessa puhumisen lahjoilla hurmannut opettajat, jotka ovat huonoista koetuloksista huolimatta antaneet hyviä arvosanoja. Varsin moni haastateltava puhui siitä, kuinka koulu ei vain yksinkertaisesti kiinnostanut lapsena. Kaikki muut asiat menivät kiinnostuksessa koulunkäynnin ohi. Opettajat olivat kiinnittäneet huomionsa haastateltavaan jo lapsena villin käytöksen vuoksi, mutta yhteyttä oppimisvaikeuksiin ei ollut ajateltu olevan. Tilanteeseen tarttumisen on voinut tehdä vaikeaksi juuri se seikka, että erityyppiset oppimisen vaikeudet ovat esiintyneet päällekkäin. Esimerkiksi tarkkaavuuden vaikeudet esiintyvät usein matematiikan vaikeuksien tai lukemisen vaikeuksien yhteydessä¹⁵.

Kuriton kakara

”Koulu meni kyseenalaisesti, ei millään hyvillä arvosanoilla, et heti ensimmäisenä koulupäivänä ensimmäisellä luokalla onnistuin saamaan kaksi tuntia jälki-istuntoa, et ylivilkas lapsi olin. Äiti ja kaikki muut sukulaiset epäili ADHD:tä jo silloin, mut koulukuraattorit eivät ottaneet asiaa kuuleviin korviinsakaan, vaan painoivat asian villaisella eivätkä vieneet tutkimuksia eteenpäin.” (Asiakas 4)

Yksi myös hyvin yleinen lapsuuskuvaus on se, jossa haastateltava on kuriton ja villi oppilas, johon myös ympäristö on alusta alkaen suhtautunut eräänlaisena ”hulltiona”. Joissain tapauksissa lähipiiri, esim. omat vanhemmat, ovat saattaneet epäillä yhteyttä oppimisvaikeuksiin, mutta asialle ei ole tehty sen enempää. Haastateltavat kuvaavat usein, että he itse ovat tiedostaneet olevansa erilaisia kuin muut. Koulussa vastaavasti on pidetty haastateltavaa pääasiassa häirikkönä tai muuten ”hankala tapauksena” tai ”kurittomana kakarana”, joka tahallaan laistaa koulun säännöistä. Tämä asetelma on sitten johtanut aina vain pahempaan tilanteeseen ja vastustukseen koulua kohtaan.

Laiska ja välinpitämätön

Seuraava haastateltava kuvasi osuvasti juuri sitä tilannetta, jossa negatiiviset koulukokemukset ovat yksi toisensa jälkeen kasvattaneet haastateltavan vastustusta koulunkäyntiin. Kun haastateltavalle on itselleen tullut tunne, että häntä pidetään laiskana, niin epäonnisten tapahtumien ketju on saanut jo hyvin varhain alkunsa:

¹⁵ Ala-Kauhaluoma, M. & Laurila, H. & Haapasalo, S. (2008): Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena. Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008. s. 4.

”Ala-asteelta lähtien valehtelin paljon että olen kipeä. Koulu ei tuntunut koskaan mielekkäältä, oli vaan turhauttavaa, en kokenut saavani sieltä irti mitään. Mä siis en viihtynyt tunneilla ja oli tosi vaikeeta istua paikoillaan, mun vihot oli vaan täynnä piirustuksia ja se oli mukamas vaan mun omaa välinpitämättömyyttä ja et mua ei ees kiinnosta. No totta kai se nosti vaan mun omaa vihaa, enkä edes halunnut yrittää. Sit yläasteella ne pisti mut pienryhmiin joissain aineissa, niinku matikka on ollu mulle aina tosi vaikeeta, mut sekään ei hirveesti hyödyttänyt kun kaikki oli samanlaisia kun mä ja sit vaan kymmenen ihmistä huutaa ja riehuu. ... Sit mä tein niin että jos meille annettiin koulussa vaikka pari A-nelosta luettavaksi, niin mä luin johonkin puoleen väliin ja vastailin vaan hatusta niihin kysymyksiin vähän tälle ja tollee ... Nykyään varmaan kiinnitetään paljon huomioita noihin asioihin, mutta silloin oli vaan sellainen käsitys, että mä oon laiska, vaikka mä tykkään hirveesti lukee kirjoja itsekseni kotona” (Asiakas 2)

Haastateltavien ajatukset koulusta, kotiloista ja vanhemmuudesta

Asiakkaat kuvailivat varsin vivahteikkaasti omaa lapsuuttaan ja monessa haastattelussa he kertoivat esimerkkejä huonoista koulumuistoista, joihin usein liittyi vielä se, että kukaan aikuinen ei reagoinut tai tehnyt mitään asian eteen. Monesti kaivattiin rajojen näyttäjää tai opastajaa elämässä. Haastateltavilta kysyttiin, mikä olisi sellainen asia lapsuudessa, jonka he toivoisivat että olisi tehty toisin. Yleisimmin sanottiin, että kun olisi ollut joku tuki ja turva, joka olisi asettanut rajat ja näyttänyt elämisen mallia.

Seuraavassa on koottuna kolmen haastateltavan kertomuksesta katkelma niistä ajatuksista, joita he tämän hetken tilanteen perusteella toivovat, että olisi tehty lapsuudessa toisin:

”Ei meillä oikeestaan kukaan välittänyt toistensa tekemisistä, mun vanhemmat ei silloin paljon puuttunut mihinkään kun mä olin pieni, et mun äiti oli sairas ja isä oli työnarkomaani, mun isosisko oli semmonen joka piti huolta, mutta jotenkin kyseenalainen huolenpito, kun mä sanoin et mä en osaa, voiksä tehdä mun puolesta... Mä muistan ikuisesti sen, kun mä tulin tänne Espooseen ja kun mä menin kouluun, ja kun mä olen oikeesti matikassa tosi huono, mä en vieläkään pysty laskemaan ees pluslaskuja ilman laskinta, niin kun mä tulin kouluun, niin mun opettaja ei päästänyt mua kun meidän piti tehdä aukeama ja mä sanoin et mä en osaa laskea näitä, niin se sano et nythän on aikaa opetella, ja kun mä en oikeesti osannu niitä, niin se sano et syömään et mene ennen kun olet tehnyt nämä, ja mä olin siellä koko päivän. Et jos mä sanon et mä en osaa, niin eiks se tarkota et sen opettajan pitäis opettaa, mä oon jotenkin niin katkera tosta vieläkin, et mä oon ollu ite lasten iltapäiväkerhon ohjaajana ja mä en koskaan tekis lapselle tommosta.” (Asiakas 2)

”...vanhempien kaverit. Isästä en voi sanoa, koska hyvin harvoin olin isän luona, mutta äidin kaverit oli sellaisia rikollisia, mun mielestä, tai tiedänkin että oli. Että sitä kännäämistä sillain, että me oltiin kuitenkin aina kotona, että oli siellä nyt aina joku hoitamassa, mutta kännäämistä kuitenkin. Mitä itse tekee toisin, niin jos lähtee ravintolaan, niin siihen aikaan kun mä vielä asuin saman katon alla, niin kyllä lapset vietiin mummulaan ettei ne ollu sillai, että tullaan kännissä kotiin, mikä ei oo mitään kivaa kateltavaa.” (Asiakas 5)

”Äidillä (yksinhuoltaja) ei ollut voimavaroja kurin pitämiseen ... Kyllähän siinä olis semmonen isähahmo ollut paikallaan, semmonen joka olis töissä käynyt ja muutenkin neuvonut että miten sitä elämää kuuluu alkaa elää.” (Asiakas 7)

Edelliset kertomukset viestittävät siitä, että monella haastateltavalla on ollut ikäviä muistoja lapsuudesta. Näiden ohella esiintyi myös oppimisvaikeudet. Ongelmiin on ehkä ollut vaikea puuttua ja niitä on ollut vaikea huomata, sillä samaan aikaan oli monenlaista pulmaa. Myöskään monen haastateltavan kotona ei oltu aktiivisia selvittämään tilanteita. Vanhempien omat vaikeudet, kuten päihteiden käyttö ja muu voimavarojen vähyys, eivät auttaneet asioiden eteenpäin viemisessä.

Haastateltavien kertomuksista löytyi kuitenkin esimerkkejä siitä, että asioihin puuttumisesta oli apua. Seuraavassa sitaatissa tulee esiin kurin ja rajojen laittamisen merkitys. Haastateltava muisteli puheessaan lämmöllä sitä opettajaa, joka todella laittoi rajat. Haastateltavan kertomuksessa opettaja oli kurin pitäjä, joka tuli jopa kotoa hakemaan, jos oppilas ei ollut tullut kouluun:

”Koulu oli pakkopullaa, olin tarkkailuluokalla yläasteella. Ei varsinaisesti vaikeuksia ollut, mutta kielet oli vaikeita, yksinkertaisesti en oppinut niitä, mut matikka oli aina ysin luokkaa. Yläasteella olin ensin sellaisessa klinikkaluokassa kielistä, ja sitten siitä tuli tarkkailuluokka, joka oli ainut vaihtoehto. Isossa luokassa oli 30 oppilasta ensin ja sitten kun en pärjännyt siinä, niin menin klinikkaluokkaan ja siellä pysty keskittymään paremmin. Siitä oli hyötyä, kun se opettaja oli niin jämäkkä täti. ... Opettaja tuli hakemaan kouluun, viimeistään ruokatunnille, jos meistä jotain ei näkynyt koulussa... Mutta sitten oli sitäkin että päästiin kalareissuille tai vastaaviin, jos oltiin oltu kiltisti..” (Asiakas 5)

Koulukiusaaminen

Usean haastateltavan kokemuksissa huonoihin koulukokemuksiin liittyy kokemukset kiusatuksi joutumisesta. Se ei suoranaisesti liity oppimisvaikeuksiin, mutta on yhteydessä kuitenkin selvästi huonoihin koulumuistoihin, ja joidenkin kohdalla kiusaamisesta voidaan jopa sanoa vaikeuksien alkaneen. Osa haastateltavista otti itse esiin kiusaamisen puhuttaessa koulukokemuksista. Seuraavat sitaatit ovat esimerkkejä tästä:

”Olin lapsena aika kiltti ja murrosiässä vaikeempi tapaus. Olin koulukiusattu viidenteen luokkaan asti, jonka jälkeen mä näytin närhen munat kiusaajille ja sen jälkeen mua ei sitten enää kiusattukaan. Kiusaaminen liittyi siihen, että olin aika pullukka lapsena ja talous oli aika tiukilla äidillä, ei ollut merkkifarkkuja tai muuta sellaista. Se kiusaaminen oli ihan väkivaltaa enkä mä silloin puolustanut itseäni, mutta vasta sitten kun kerran puolustin, niin siinä kaksi kiusaajaa sai nenäänsä ja yksi opettajakin siinä sivussa, kun se yritti rauhoitella mua. Kiusaus loppui siihen sitten.” (Asiakas 4)

”Huonot kokemukset koulussa johtaa helposti siihen, että tulee äkkiä kiusatuksi tai on itse kiusaaja.” (Asiakas 5)

”Mua kiusattiin sen takia kun mä puhuin eri tavalla, ja kun siellä mistä muutin tänne, niin siellä puhuttiin sukunimellä aina ihmisistä ja ku mä tulin tänne, niin mä sain jälki-istuntoa siitä että mä en osannut puhua etunimellä ihmisistä, että ihan niinku kauheita asioita, että mä oon oikeesti katkera näistä, että ei mulla mitään sopeuttamista ollu, vaan läntättiin kouluun ja sanottiin että yritä pärjätä.” (Asiakas 2)

Edelliset kommentit koulumuistoista, lapsuudesta ja yleensä kouluajoista, kertovat siitä, että Oppivan asiakkailta ovat monet eriaisteiset oppimisvaikeudet (lukemisen-, matematiikan- tai tarkkaavuuden vaikeudet sekä ylivilkkaus) kasautuneet. Niitä on ollut vaikea tunnistaa ja puuttua ja ehkä diagnosoidakin. Heille on tyypillisesti kasautunut monenlaisia piirteitä oppimisvaikeuksista ja näiden lisäksi vielä ongelmat kotioloissa. Lapsena ilmenneisiin oppimisvaikeuksiin ei ole puututtu sen syvällisemmin kuin siirtämällä oppilas esimerkiksi tarkkailuluokalle, jossa on ollut sitten mahdollisesti monta ylivilkasta lasta yhtä aikaa. Vanhemmat eivät ole myöskään aktiivisesti toimineet asian eteen. Perinteisesti oppimisvaikeuksiin ovat saaneet eniten apua ne, joilla vanhemmat ovat olleet aktiivisia asiassa ja vaatineet apua lapsilleen.

Kohderyhmän ongelmien laajuus ja asiakashaastatteluiden viestit osoittavat, että Oppiva hankkeen toteuttamalle asialle on olemassa tarve. Myös kaikki sidosryhmät näkivät tarpeen olevan ilmeinen.

6 Asiakkaiden saamat hyödyt

Projektiin mukaantulo ja siihen kohdistetut odotukset

Oppivan asiakkaille on tyypillistä, että varsinaisia selkeitä odotuksia hankkeelle ei ole ollut. Vankilasta tulleet asiakkaat ovat useissa tapauksissa saaneet ensikosketuksen hankkeeseen pakon kautta, kun ovat osallistuneet kaikille vangeille järjestettyyn infotilaisuuteen. Siviilistä tulleista asiakkaista osa on tullut ehdonalaisvalvojan suosittelemana tai koevapauden alkaessa on suositeltu Oppiva hanketta. Tosin osa on tullut asiakkaaksi tarkoitushakuisesti hakemaan apua oppimisvaikeuksiinsa. Näissä tapauksissa asiaa on jo omassa mielessä kypsytelty jonkin aikaa.

Arviointia varten haastatellut asiakkaat edustavat pääasiassa sitä asiakasryhmää, joka on motivoitunut asian äärelle. Ainakin moni heistä sanoi pohtineensa jo jonkin aikaa omaa oppimistyyliään ja etenkin sitä, miksi elämässä oli ajauduttu siihen pisteeseen, missä nyt oltiin. Tosin haastateltavat olivat jo tässä vaiheessa itse kokeneet saaneensa hyötyjä hankkeesta, joten sitä kautta he myös ajattelevat siitä positiivisesti. Voi siis sanoa, että Oppiva on saanut heidät ymmärtämään näitä kysymyksiä. Yleinen ajatus asiakkaiden keskuudessa on ollut se, että yhteyttä suoranaisesti oppimisvaikeuksiin ei ole aiemmin ajateltu, vaan esimerkiksi sitä, että erilaisista asioista on ollut vaikea selviytyä ja on ollut jollakin tavalla poikkeava muihin ikätovereihin nähden. Seuraavassa on haastateltavien näkemyksiä siitä, miten he ovat tulleet Oppiva hankkeen asiakkaiksi:

”Mä vaan kuulin että tällanen on olemassa ja mä olin että, hei mä tahdon mukaan. Mulla on ollu keskittymishäiriöitä ja kun mulla on niin monia asioita jäänyt kesken elämässä, niin olis se nyt kiva että saisi jotain vietyä valmiiksi ja loppuun asti mitä on aloittanut. Sekin varmaan jo helpottaa, että mä saan sen selvyuden siihen asiaan, että johtuuko se siitä vai jostakin muusta” (Asiakas 4)

”Mä oon niin pitkään, monta vuotta jo puhunut tästä, ja jengi on kiertelemällä ja kaartelemalla puhunut, eikä kunta ole yhtään halukas maksamaan tällaisista tutkimuksista enkä mä itekään voi niitä maksaa... Tämä oli parempi kuin hyvä tilaisuus ... Projektiin tullessa mä en odottanut mitään, mulla ei ollut mitään käsitystä, jännitti vähän, tai enemmän jännitti ja pelotti se, että jos ei täältäkään löydy mitään, niin mikä mua sit vaivaa, mutta täällä ei todellakaan ollut yhtään sellaista, vaan hirveän kannustavalla mielellä on kaikki ollut ja mun mielestä se on ollut hienoa, koska mun kokemus on kaikista tällaisista projekteista se, että yritetään vielä vähän enemmän lytätä, ja kun Työntekijänkin kanssa on ollut, niin ihan kuin jonkun kaverin kanssa juttelis, et on ollut tosi mielekästä ja on oikein odottanut tänne tuloa ... ” (Asiakas 2)

”Kuulin että Kaisaniemessä on tällainen paikka, kun mä olin puhunut että mulla on tällaisia vaikeuksia (lukea ja keskittyä asioihin) ja lääkäri tai joku, en muista tarkkaan kuka, suositteli sitten tätä projektia, ja Työntekijä oli mulle tuttu jo Rediksestä.... joskus ihmiset ajattelee, että mä oon laiska tai tyhmä, mutta en mä ole, mä ostan kirjoja ja tykkäisin lukea, mutta mä en vain pysty ja se painaa mun mieltä... ” (Asiakas 3)

”Hakeuduin päihdeettömälle osastolle kun mulla oli päihdeongelma ja halusin vain laittaa elämäni kuntoon ja vaihtaa suuntaa. Siellä wop-osastolla tuli sitten esille että on tällainen, jossa voisi näitä asioita selvittää. Yksi päivä Työntekijä tuli ja sanoi että tekisi kaikille sen osaston vangeille tällaiset testit. Mentiin sitten ja tosi paljon kirjoitettiin ja kuunneltiin ja laskettiin ja moni pani jutun ihan lekkeriksi. Ensimmäinen mä en oikein ottanut sitä asiaa sen kummemmin kuin että taas tää on näitä testejä, että luokitellaan vaan ihmiset. Mutta sitten kun mä vapauduin, niin olin yhteydessä Työntekijään, ihan jo senkin takia että kun mä rupesin ajaan ajokorttia ja ne kirjalliset kokeet jännitti mua tosi paljon ja mä treenasin niitä ja ne ei jäänyt päähän ja sit mä ajattelin että saisikohan siltä Työntekijältä apua, kun mä olin kuullut että siihen oli saatu apua... Kun mä vapauduin, niin mä muistin tän asian ja Työntekijä ja Hero, ja sit mä otin kriminaalityöntekijän kanssa tänne yhteyttä... Asia jäi korvan taakse enkä mä koskaan sitä sieltä tiputtanut, kun mä olen pitkään halunnut opiskella liikunta-alaa, niin mä ajattelin että siitä voisi olla hyötyä ” (Asiakas 1)

Haastateltavien kertomuksista voi tulkita, että hankkeeseen mukaantulolle ei yleensä ole asetettu tarkkoja tavoitteita. Taustoja tosin on monin paikoin mietitty ja sitä, miksi on käynyt niin kuin on käynyt. Yleisimmin hankkeeseen on tultu jonkin tahon suosittelemana. Viimeisimmässä kommentissa (Asiakas 1) tulee esiin se, että pakotetusti infotilaisuuteen osallistumalla on saatu tieto hankkeesta. Sillä hetkellä asia ei kuitenkaan ole ollut ajankohtainen, mutta asia on jäänyt asiakkaan ”korvan taakse”.

Kokemukset saaduista hyödyistä

Väliarvion yksi keskeinen tehtävä on ollut tuoda esiin niitä erilaisia hyötyjä, joita Oppivasta on asiakkaille ollut. Sen tähden myöskään haastateltavien mahdollinen valikoituminen positiivisesti asennoituviin ei haitannut analyysia. Asiakashaastattelulla ei siis haettu tilastollisia osoituksia siitä, miten laajasti asiakkaat ovat hyötäneet projektista, vaan ennen kaikkea haluttiin kartoittaa mitä ne eri hyödyt ovat, joita tämänkaltaisesta tukemisen muodosta mahdollisesti koituu. Tämän vuoksi seuraavissa luvuissa on haluttu tuoda mahdollisimman autenttisesti asiakkaiden omaa ääntä esiin; miten he ovat kokeneet projektin ja miten he itse näkevät hyötäneensä siitä.

Tiedon saanti

Jokainen haastateltava mainitsi yhtenä projektin hyötynä tiedon saamisen. Tiedon saanti liittyi ensinnäkin omaan itseän. Tällöin Oppivan koettiin antaneen käsitystä omasta itsestä oppijana tai selitystä käyttäytymisestä jollakin tapaa:

”Onhan se kiva saada tietää omaa käyttäytymistä. Mä oon niin paljon emännältä saanut haukkumisia siitä, että miten mä toimin. Tulihan se sitten selvitettyä. ... Se tieto nimenomaan on se suurin hyöty.” (Asiakas 5)

”Olen saanut toivoa ... Että selvittää miten mä opin ja miten mun pääni toimii, et mä voin tulevaisuudessa keskittyä olennaiseen epäolennaisen sijasta, että mä en väkisin jatkossa yritä opetella asioita jollain tyyllillä millä mä en niitä opi” (Asiakas 4)

”Tää on ollu mulle kyllä tosi valaiseva kokemus ja tietää mistä johtuu mitkäkin asiat ja koko asia tulee konkreettisemmaksi ja sen pystyy ymmärtämään ite paljon paremmin, ja olen nyt tosi iloinen että pääsin ylipäättään mukaan tähän projektiin ... Mun ehdonalaisvalvoja kertoi mulle tästä projektista ja sanoi, että ilmoittaa mut sinne jos mä haluan ... Jo silloin heti ajattelin, että tuskin tästä ainakaan mitään haittaa on ja löytyy sit mitä löytyy, kattoo sitte...” (Asiakas 2)

Toiseksi yksi suuri hyöty nähtiin siinä, että projekti antaa tietoa erilaisista mahdollisuuksista. Tässä kohden monet korostivat, että projekti sopii juuri sellaisille, joilla on halua tehdä jotakin, mutta eivät ole päässeet siinä vielä alkuun. Jos siis on halua joko kouluun tai työhön tai päihteettömyyteen, niin projekti antaa tietoa erilaisista mahdollisuuksista. Muutama haastateltava sanoi suoraan, ettei omalla kohdallaan olisi kouluun menoa harkinnut, ellei Oppivan työntekijä olisi siitä alkanut puhua.

”Mun mielestä tällainen hanke sopii sellaisille päihderiippuvaisille, jotka ovat nyt lopettamassa, joilla on elämäntilanne sellainen, että ne istuu kotona tekemättä mitään, mutta halua tehdä jotain, niin tätä kautta saa apua siihen, siis syrjäytyneille, jotka halua selvittää siitä tilanteesta pois ja alottaa alusta ja lopettaa ne vanhat jutut ... Tiedonsaanti on se hyöty tavallaan, että aina jos Työntekijä on saanut jotain mestoja, niin aina se on ilmoittanu, että kiinnostaisiko esimerkiksi tällainen ... Kyl tää jeesaa oikeesti jos joku vaan halua löytää koulupaikkaa tai työpaikkaa tai mitä vaan, niin mä uskon että Työntekijä auttaa siinä ... Et pitää olla se oma halu.” (Asiakas 6)

Projektin sidosryhmien kautta tuli viestiä, että hyötyjiä todennäköisesti ovat hieman vanhemmat, noin 30-ikävuoden tienoilla olevat asiakkaat. Saatiin jopa sellaista palautetta, että kaikkein eniten tällaisesta toiminnasta voisivat hyötyä vielä sitäkin vanhemmat, hieman päälle kolmikymppiset. Näkemyksiä perusteltiin sillä, että sen ikäisillä on usein motivaatiota ja suurempi valmius käsitellä näitä asioita. Nuoremmat eivät välttämättä vielä

ole sisäistäneet tarvetta selvittää omia asioitaan, mikä kuvastuu myös seuraavasta nuoren miehen kommentista:

” En oo täällä käynyt minkään ongelmien takia, niin kun mä olen sanonut, niin mä en ole koskaan kysynyt Työntekijältä, että voisit sä jeesaa mua tässä. Et tää on ollut enemmänkin sitä että moi mitä kuuluu, tulee tunne että juttelisi kaverin kanssa ... Kun mulla ei oo mitään tarvetta tukeen, en täällä käviskään jos se olis sitä, että mulle tyrkytettä tukee. Kun mulla ei oo päihdepuolesta taustaa tai muuta, et lähinnä mun vaikeudet on se, että mä en jaksa pysyä paikoillaan.” (Asiakas 6)

Itsetunnon voimistuminen ja toivo

Haastateltavien puheessa tulee esiin samoissa lauseissa monia eri hyötyjä. Varsinkin itsetunnon voimistuminen, tiedon saanti asioista ja etenkin omasta itsestä menevät limittäin. Itsetunnon voimistuminen tuli varsin monen kohdalla esiin, joko suoraan tai epäsuorasti. Lähes jokainen haastateltava mainitsi lapsuudestaan huonon itsetunnon ja osa sanoi projektin selkeästi kohentaneen sitä. Seuraavassa muutama kommentti tähän liittyen:

”Oon kyl viihtynyt tosi hyvin, ja mä uskon et tää tekee enemmän konkreettiseksi mulle itelle sitä mikä mua vaivaa ja mitä alueita pitäis parantaa ja heikkoudet ja vahvuudet, ja uskon et tää vahvistaa minäkuva et koska kuitenkin semmonen että et tiedä itestä jotain, niin se vaivaa sua ja tulee epävarma olo ja mä huomaan itsestäni että mä oon ollu paljon positiivisemmalla mielellä ja tosi paljon tyytyväisempi ja tyydyttyneempi olo elämästä yleensäkin. Et enää ei ärsytä muut ihmiset samalla lailla kuin ennen ... Joskus mä olen ollut tosi aggressiivinen niitä ihmisiä kohtaan keitä mä en tunne, et mulla on ollu paniikinomaistakin puolustautumista ihmisiä kohtaan, et nytkin kun mä tulin tänne, niin mun ei tarvinnu enää kuunnella korvalappustereioita, vaik mä olin yksin, et ennen se oli mulle ihan mahdotonta, et ennen jos mä vaikka istuin bussissa ja joku tuli mun viereen istumaan, menin paniikkiin, ja koska tuntemattomien ihmisten kanssa kontaktissa olo oli mahdoton ajatus, niin mä jäin pois bussista.” (Asiakas 2)

” Käsitys on muuttunut tosi paljon, koska tästä on mulle apua tulevaisuuden opiskeluissa ja muutenkin.. Sain sen varmistuksen, että ei ole tyhmyydestä kyse, se on iso hyöty itsetunnon kannalta, että ei ole tyhmyydestä kyse, vaan oikeasti sellainen juttu, jota voidaan tutkia ja hoitaa... Mä tarvin just sen vahvistuksen, kun mulla on ollut aina ton itsetunnon kanssa ongelmia, niin nyt se on vahvistunut...” (Asiakas 1)

Ohjaaminen oikeaan paikkaan selvittämään asioitaan

Projektin ohjaavaa vaikutusta korostettiin paljon. Sanottiin, että projekti sopii sellaisille vanhasta elämästä eroon haluaville, jotka eivät oikein tiedä, mitä pitäisi tehdä ja mihin ottaa missäkin asiassa yhteyttä. Tässä kohtaa korostettiin sitä, että asiakkaalla tulee olla oma motivaatio asiassa. Asiakkaiden mielestä pääasiassa projektista hyötyvätkin juuri ne, jotka kokevat etteivät yksin selviä päästäkseen esimerkiksi opiskelemaan tai työelämään.

”Hyötyhän on se, että ohjataan ihminen oikeisiin paikkoihin menemään näissä asioissa, ja jos ajatellaan ettei olisi tällaista, niin ei tulisi selvitettyäkään mitään varmasti. En määhän ainakaan tiedä, mistä määhän menisin kysymään mitään. Että tietää mihin ottaa yhteyttä. Asiallinen ja positiivinen keskustelu omista asioista, saada positiivista käsitystä suhteessa ulkomaailmaan.” (Asiakas 2)

Päihteiden käytön vähentäminen

Yksi suora kommentti hankkeen vaikutuksista saatiin siitä, että osallistuttuaan Oppiva hankkeeseen päihteiden käyttö on vähentynyt. Tämä viesti tuli myös sidosryhmien haastatteluista. Osa työntekijöistä jopa sanoi Oppiva hankkeen soveltuvan parhaiten päihdeongelmallisille, sillä näiden teemojen pohtiminen antaa rohkeutta päästä irti päihteistä.

”No jos en olis tullut tähän projektiin, niin vetäisin huomattavasti enemmän kamaa vieläkin. Kun mä kuulin tästä projektista, niin mulla loppu aika paljon kaman vetäminen siihen, et mulle tuli semmonen et mä haluan olla selvin päin ja saada oikeesti tuloksia ... Koska jos mä tuun kamoissa, niin mä en saa käsitystä mikä mua oikeesti vaivaa, koska enhän mä oo oma itteni silloin, sekin turhautuminen on mennyt pois, ettei tarvi douppaa itseensä...” (Asiakas 2)

Tuki ajokoulun kirjallisten kokeiden suorittamiseksi

Projektityöntekijöiltä ja sidosryhmien haastatteluiden kautta saadun viestin perusteella varsin moni asiakas on saanut Oppivan kautta apua autokoulun kirjallisten kokeiden suorittamiseen. Kun he ovat saaneet Oppivan kautta lausunnon lukivaikeudestaan, niin he ovat saaneet esimerkiksi suorittaa autokoulun kirjalliset kokeet suullisina. Sidoryhmien työntekijöiden haastatteluissa korostettiin sitä, että suuri hyöty tulee jo siitä, että ajokorttita-ajot vähenevät ja sitä myötä myös tuomiot. Seuraavassa on erään

haastateltavan vastaus kysymykseen, mikä hän arvioisi olevan tilanteensa tällä hetkellä, jos ei olisi koskaan Oppivasta kuullutkaan:

”Taistelisin vielä autokoulusysteemin kanssa ja jotenkin tällai ja syyttäisin itseäni vielä hirveästi, että kun on niin tyhmä pää, että ei tänne mee mikään... Enkä olisi varmaan yhteishakuunkaan laittanut, että Työntekijä auttoi mua siinä, se tuli sinne Kuntoutuskeskukseen, missä mä siis nyt oon, kun mä otan tän nyt varman päälle, ettei tarvi vankiloissa rampata, niin tosi suuri tuki ollut, kun se yhteishakukin tehtiin yhdessä, tosi suuri apu ollut Työntekijästä ... ” (Asiakas 1)

Lapsuuden traumojen selvittäminen

Monet haastateltavat sanoivat hyötyvänsä siitä, että kun nyt on puhuttu koulukokemuksista, niin samalla monet lapsuuden asiat ovat saaneet selityksensä. Yleisimmin hyöty on tullut sitä kautta, kun asiakas on päässyt neuropsykologiisiin testeihin ja on tullut selvyttä oppimisvaikeuksista. Monen kohdalla muodossa tai toisessa toistui sama kaava; suuri hyöty on varmistus siitä, että ei ole tyhmyydestä kyse. Joillakin on ollut pitkään jatkuvia traumoja sen suhteen, onko poikkeava, tyhmä tai laiska, mutta tutkimusten tulosten jälkeen asiat ovat selkiytyneet. Kun asioita on alettu systemaattisesti käsitellä, niin lapsuudesta on saatu selvitettyä muutakin kuin ainoastaan opiskeluun liittyviä asioita. Omaa elämää ja menneitä tapahtumia on alettu tietoisesti pohtia ja sen seurauksena tiedostettu syitä ja seurauksia, kuten seuraavasta kommentista ilmenee:

”Jos en olisi tullut projektiin, niin aika paljon aukkoja olisi ... Mulla oli luonteessa kaikenlaisia häiriöitä, että en mä pystynyt keskittyy. Mulla meni ala-aste oikeastaan siinä että mä hakkasin jonkun, et ihan väärillä keinoilla alusta asti. Hain sitä semmosta pomon paikkaa ja peittelin mun omia epävarmuuksia. Että nyt vasta jälkepäin on ymmärtänyt sen. Kun ei osannut jotain, niin mä oon sen vaan sit purkanu jotenkin ... Et mä en 14-vuotiaana osannu edes aakkosia.” (Asiakas 7)

Oman lapsen tilanteen selkiyttäminen

Erään haastateltavan ajatus oppimisvaikeuksista ja projektiin mukaan tulosta liittyi olennaisesti oman lapsen tilanteen selvittelyyn. Haastateltava puhui siitä, kuinka vankilassa työntekijän kanssa jutellessa hanke tuli esiin, ja hän kiinnostui heti asiasta, koska mietti oppimiseen liittyviä kysymyksiä oman lapsensa kohdalla.

”Siitähän tää mun oma ajatus näistä oppimisvaikeusasioista lähti, että kun mä oon ollut paljon siellä psykalla lapsen mukana ja kaikki nää koulupalaverit, niin tuntu että ne puhu mun koulunkäynnistä. Siitä mää rupesin sitten ajatteleen, että

onkohan tää ollu mullakin. ... Osa sitten ymmärtää lapsen käyttäytymistä ja omaakin. ... Lapsen koulusta ei tullut mitään aloitetta hoitaa asioita. Lapsen äiti taisteli, minä en ollut mukana, koska olin vankilassa, kumminkin olin hengessä mukana... Se oli jotain ihan uskomatonta, että siellä esikoulussa oli sellaista, että lapsi oli tottunut juomaan lasista maitoa ja kun yksi päivä oli eri lasi, niin enää ei suostunutkaan juomaan... Varmaan ainakin vuoden kestänyt vanhemman lapsen kanssa se prosessi, että etsittiin oikeaa lääkettä. Mutta nyt se on auttanut tosi hyvin. ... Jos ei olisi tehty mitään, niin olisi elämä pilalla äkkiä. Sama kohtalo kuin mullakin.” (Asiakas 5)

Taulukossa 2 on kootusti esitetty projektin asiakasnäkökulma. Ensimmäisessä sarakkeessa on niitä asioita, jotka kuvaavat asiakkaiden taustatilannetta tullessan projektiin mukaan. Keskellä on asioita, joita projektissa toteutetaan ja joihin asiakkaat osallistuvat. Oikealle on koottu kiteytetysti asiakkaiden saamia hyötyjä projektista.

Taulukko 2: Asiakasnäkökulma Oppivaan

Taustalla olevia asioita	Projektissa oloaika	Saadut hyödyt
<ul style="list-style-type: none"> • synnynnäiset ja muut oppimisvaikeudet • sosiaalinen tausta ja tilanne • koulukiusaaminen • päihdeongelmat • mielenterveysongelmat • moniongelmaisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • yksilötyö • testit • ohjaus ja tuki • jatkokuntoutus • ryhmätoiminta 	<ul style="list-style-type: none"> • tiedon saaminen • itsetunnon kohoaminen • päihteiden käytön väheneminen • lapsuuden traumojen selvittäminen • oman lapsen tilanteen selkiyttäminen • apu käytännön asioissa (mm. ajokortti) • vertaistuki

7 Arvioinnin tulokset

Oppiva hanke on tuonut keskusteluun sellaisen tukemisen osa-alueen, joka on aiemmin jäänyt vaille huomiota. Rikostaustaisten henkilöiden oppimisvaikeuksien selvittäminen ja jatkokuntoutukseen ohjaaminen eivät ole perinteisesti olleet tarpeellisuuslistan kärjessä. Oppimisvaikeuksista ei juuri pidetä meteliä, eivätkä seuraukset näy yhtä ilmeisinä kuin esimerkiksi päihdeongelman seuraukset. Oppimisvaikeuksista kärsiviä voidaankin eräällä tavalla pitää hiljaisina omassa itsessään asiasta kärsivinä. Kuitenkin lähemmän

tarkastelun myötä huomataan, että oppimisvaikeuksien selvittämisellä on yhteys varsin moniin asioihin ihmisen elämässä. Rikostaustaisten henkilöiden kohdalla niiden esilletuomisen ja selvittämisen on myös arvioitu vaikuttavan alentavasti uusintarikollisuuteen¹⁶.

Hankkeen tekemän työn tarpeellisuus tulee osoitettua pääsääntöisesti kolmesta näkökulmasta: 1) hankkeen omat kokemukset asian tarpeellisuudesta ja hankkeen valtaisa suosio, 2) sidosryhmien näkemykset, joiden perusteella Oppiva hankkeella on ollut erityinen tehtävä juuri siinä, että se on tuonut esiin yhden keskeisen, ja aiemmin lähes kokonaan sivuutetun, tukemisen osa-alueen, sekä 3) hankkeen asiakkaiden haastatteluiden kautta tehdyt huomiot siitä, että heidän saamansa hyödyt ovat moninaisia ja laajalle ulottuvia. Keskeinen sanoma hyödyistä on se, että ne laajentuvat hyvin pitkälle ja kauas pelkästä koulunkäynnistä ja sen suorittamisesta.

Vankilataustaisesta elämästä on todennetusti vaikea päästä ”nousemaan” pois ja kiinnittymään takaisin normaalielämään¹⁷. Myös Oppivassa on todettu, että asiakkaat ovat valtaosaltaan moniongelmaisia. Asiakkaista valtaosalla on päihdetausta. Myös mielenterveysongelmat ovat erittäin yleisiä. Varsinaisesti esiin tullut mielenterveysongelma on noin puolella asiakkaista¹⁸.

Suurimmalla osalla Oppivan asiakkaista ei ole taustallaan ammatillista tutkintoa. Vain joka kymmenes (10 %) on suorittanut ammatillisen koulutuksen. Myös peruskoulu on melko monelta (11 %) jäänyt suorittamatta loppuun. Työkokemustakaan ei ole läheskään kaikilla asiakkailla. Jopa lähes kolmanneksella (29 %) asiakkaista ei ole työkokemusta lainkaan, ja vain noin neljänneksellä (24 %) sitä on kolme vuotta tai enemmän¹⁹.

Työvoimapaalveluiden ja ammatinvalinnanohjauksen sekä erilaisten kuntouttavien toimenpiteiden piiriin ohjaaminen on siis osoittautunut erittäin tarpeelliseksi asiakaskunnan joukossa. Ainakin osittain asiakkaiden moniongelmaisuudesta johtuen auttamisessa yksi suurimmista haasteista on saada asiakkaaseen aito kontakti. Asiakkaat jättävät useasti tulematta tapaamisiin, jolloin työntekijöiden resursseja kuluu ”turhaan”. Toisaalta yhden työntekijän sanoin: ”... se kuuluu työhön, ei tarvittaisi tällaisia tukemisen muotoja, jos asiakkaat olisivat täsmällisiä ja noudattaisivat aina sovittuja asioita.”

¹⁶ Kärkkäinen, J.: Vankien psyykkinen sairastavuus on suuri yhteiskunnallinen riski. Helsingin Sanomat 24.6.2008.

¹⁷ mm. Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentehtäjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

¹⁸ Todennäköisesti läheskään kaikki mielenterveysongelmat eivät tule hankkeessa esiin, sillä työntekijät eivät tulkitse asioita itsekseen. Asia tulee esiin, jos asiakas sen kertoo.

¹⁹ Tiedot hankkeen seminaariesitelmästä.

7.1 Hankkeen tulokset asiakkaiden kannalta

Oppiva hankkeen hyödyt asiakkaille ovat olleet hyvin moninaisia (ks. kpl 6). Oppivasta on saanut hyötyjä hyvinkin erilaiset asiakasryhmät eri tavoilla. Aina ei ole helppo tunnistaa etukäteen, ketkä projektista erityisesti hyötyisivät. Kiteytetysti kuitenkin kaikille niille, joilla on koulu jäänyt kesken tai tulee eteen kysymyksiä ”miksi en pärjännyt koulussa ja mistähän se voisi johtua”, projekti sopii ja antaa todennäköisesti hyötyjä. Seuraavassa on listattu/tyypitelty keskeisiä kohderyhmiä ja pohdittu, millä tavalla he saavat hyötyjä Oppivan kaltaisesta tuesta.

Näkyvimmin ja konkreettisesti osoitettuna selkeimmin hankkeesta voidaan sanoa hyötyvän niiden asiakkaiden, jotka ovat päässeet eteenpäin oman elämäntilanteensa selkiyttämässä. Heillä on herännyt halu muuttaa elämänsä suuntaa ja päästä eroon vanhasta rikosten värityksestä elämästä. Heidän voi sanoa sisäistäneen halun selvittää omia oppimisvaikeuksiaan ja niiden yhteyttä siihen, miksi elämässä on käynyt niin kuin on käynyt.

Edellisen ryhmän muodostavat erityisesti hieman vanhemmat, vankilataustaiset henkilöt. Tällaisilla henkilöillä on usein halua ja valmiuksia selvittää elämäänsä. He ovat usein kokeneet jo paljon vastoinkäymisiä, ja mahdollinen vankilassaoloaika on saanut ajatukset herätettyä tekemään jotakin oman elämänsä eteen. Näin ajateltuna hanke voisi jopa soveltua parhaiten hieman vanhemmille kuin nyt on ollut kohderyhmänä.

Edellinen ei poista sitä seikkaa, että oppimisvaikeuksien selvittäminen ja elämänhallinnan tuki on ehdottoman tärkeää nuorten, ehkä ensimmäisiä kertoja rikosten kanssa tekemisiin joutuvien henkilöiden kohdalla. Juuri he ovat niitä, joiden kohdalla puuttuminen nopeasti voi katkaista pidemmän rikoskierteen. Tutkimuksissa on todettu, että osa nuorista ensikertalaisista vankilaan tuomituista ajattelee tuomion joskus olevan jopa toinen mahdollisuus elämässä²⁰. He saattavat suhtautua tuomioon eräällä tavalla positiivisesti ja odottaa sen katkaisevan ja päättävän rikosten uralle päätyvän elämän. Näin ajateltuna Oppivan kaltaisen tuen on ehdottoman tärkeä suuntautua juuri nuoriin rikoksentehtäjiin. Heidän kohdallaan työ tosin vaatii usein jatkuvaa motivointia, mikä on aikaa vievää. Rooli tukemisessa on usein ohjaava. Keskeistä on muistutella asioista ja pyrkiä saamaan asiakas motivoituneeksi (ns. elämänhallinnan tukijan rooli).

²⁰ Esim. Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämäkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentehtäjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Oppiva on erityisen hyödyllinen päihdeongelmaisten asiakkaiden motivoimiseksi. Tämä viesti tuli erityisesti yhdyskuntaseuraamustoimistoista, joissa motivoidaan asiakkaita osallistumaan Oppivan kaltaisiin toimiin ja pysähtymään tosissaan tilanteen eteen. Eräs haastateltava kertoi kuvaavan esimerkin, kuinka erään nuoren, vaikeasti päihdeongelmaisen asiakkaan kanssa oli päästy selvästi eteenpäin ja saatu luotua luottamuksellinen suhde. Tässä ratkaisevana tekijänä oli yhteistyö Oppivan kanssa. Oppivan työntekijöillä on osaamista toimia asiakasryhmän kanssa. He tietävät mikä toimii ja mitä kannattaa ja voi tehdä. Päihteiden käyttäjien kohdalla Oppivan myötä on myös usein avattu polku auttamiseen. Asiakkaalla on saattanut olla esimerkiksi ADHD taustallaan, jota vankila-aikana on lääkitty laittomin keinoin, mikä on jälleen johtanut uusiin rikoksiin. Kun vihdoinkin tartutaan itse asiaan (ADHD), niin auttaminenkin on mahdollistunut.

Syrjäänvetäytyvät ns. ”hissukat”, lapsuudessa usein koulukiusatut, joilla on vaara joutuva väliinpuotoajiksi omien asioiden selvittämättömyyden vuoksi, on yksi keskeinen hyötyjärjelmä Oppivasta. He ovat monesti lapsuuden jälkeenkin olleet erään sidosryhmää edustavan sanoin niitä ”pähänpotkittuja”. Oppivan kautta he ovat saaneet rohkaisua elämäänsä positiivisen palautteen kautta. Sitä kautta he saavat rohkaisua myös koulutukseen ja työelämään. Oppiva on tuonut esiin, että ne asiat, joita on koulussa tapahtunut, eivät välttämättä johdu asiakkaan epäonnistumisesta tai tyhmyydestä. Kun samaan aikaan henkilön vahvuuksia on nostettu esiin, on asiakasta saatu voimaannutettua ja ehkä herätettyä motivaatiota omien asioiden suhteen.

Syrjäänvetäytyvien vastakohtana ns. ”kovat pojat” ovat yksi sellainen ryhmä, jonka sanotaan todennäköisimmin hyötyvän Oppivan kaltaisesta toiminnasta vasta jonkin ajan kuluttua. Heille hyödyt todennäköisesti näkyvät vasta projektin jälkeen. Asia saattaa jäädä kytämään korvan taakse kuten eräs haastateltava kommentoi. Ns. kovilla pojilla on usein selkeät suunnitelmat valmiina, ja he tietävät hyvin minne menevät ja mitä tekevät vankilan jälkeen. Kun suunnitelmat sitten usein pettävät, niin siitä voi seurata havahtuminen tilanteeseen ja katseen kohdistaminen omiin valintoihin ja tekemisiin.

Impulsiiviset, ja sitä kautta oppimisvaikeuksiset, saavat hankkeesta selkeästi hyötyjä. Tämä näkyy konkreettisesti työntekijöiden kokemuksesta siinä, että Oppivaan menon jälkeen nämä asiakkaat eivät jokaisen mielijohteen vuoksi soita kriminaalityöntekijälleen, vaan ovat yrittäneet hillitä itseään. Joillakin rikostaustakin on seurausta äkkipikaisuudesta ja kun asiasta on alettu puhua ja miettiä syitä ja seurauksia, niin tilanteeseen on jo puututtu.

Millä tavalla puututaan?

Oppiva on käyttänyt erilaisia menetelmiä kertoakseen oppimisvaikeus teemasta. Asiakkaita on motivoitettu ja rekrytoitu erilaisia kanavia pitkin. Keskustelua on käyty sen suhteen, onko projektin tilaisuuksiin, mm. infotilaisuudet, oikein pakottaa osallistumaan. Joidenkin näkemysten mukaan pakottamalla saadaan asia kerrottua, ja asiakas voi tiedon saatuaan joko päättää tulla hakemaan tätä kautta apua tai unohtaa asian. Joka tapauksessa viesti on annettu ja asiasta informoitu. Toisen kannan mukaan pakolla ei saa mitään muuta aikaiseksi kuin projektin ”suorittajia”, jotka väistämättä tekevät hallaa niille, jotka aidosti haluavat paneutua asiaan. Tämän kannan mukaan projektin on ehdottomasti perustuttava vapaaehtoisuuden varaan. Myös yhdyskuntaseuraamustoimistoissa huomattiin, että osa asiakkaista näki Oppivankin suorituspaikkana, joka pyrittiin ”läpäisemään”. Työntekijä on tehnyt työtä sen eteen, että asiakas ymmärtäisi että täällä saa apua omana itsenään ja omaa itseään varten.

Yksi haastava asiakasryhmä on ollut nuoret yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaat. Koska heitä ei ole voitu velvoittaa osallistumaan tilaisuuksiin eikä sitä kautta saada asiaa ”pakolla” eteenpäin, niin heidän kohdallaan haasteellista on ollut motivoida osallistumaan hankkeeseen. Joissain tapauksissa myös nuoruusvaiheessa (noin 20-vuotiaat) ei osata ajatella omaa tulevaisuutta suunnitelmallisesti eikä tällaisilla asioilla nähdä siten olevan merkitystä. Potentiaaliset asiakkaat kysyvät siinä kohtaa yleisimmin: ”mitä minä hyödyn siitä”? Asiakkaiden elämä on tässä vaiheessa usein äkkinäistä ja sinkoilevaa, jolloin ei helposti pysähdytä omien asioiden selvittelyn äärelle. Osallistumisesta erilaisiin hankkeisiin odotetaan saatavan tässä ja nyt konkreettista hyötyä.

Oppiva on kokeillut erilaisia tapoja tavoittaa asiakkaita. Motivoituneemmat tulevat vapaaehtoisesti ja tietoisesti hakemaan apua oppimisvaikeuksiinsa. Osa sen sijaan tulee pakotetusti, jolloin motivaatio ei ainakaan aluksi ole paras mahdollinen. Oppiva hanke on kuitenkin osoittanut, että motivointityöllä saadaan joidenkin kohdalla välitettyä asia perille ja henkilö mahdollisesti myöhemmin asiakkaaksi.

7.2 Hankkeen tulokset palvelujärjestelmän kannalta

Oppivan yhtenä tavoitteena on ollut tuoda rikostaustaisten nuorten oppimisvaikeudet yleiseen keskusteluun ja rakentaa yhteistyöverkostoa teeman ympärille. Tässä tehtävässä hanke on onnistunut hyvin. Sidosryhmien mukaan tässä on onnistuttu jopa odotettua paremmin. Hanke on tuonut teemaa tunnetuksi myös suurelle yleisölle ja herätellyt ihmisiä asian äärelle muun muassa lehtikirjoitusten myötä. Viimeisenä toimintavuonna Oppiva on ollut erityisen paljon esillä mediassa, osaksi Hyvä käytäntö –palkinnon johdosta.

Keskeiset yhteistyötahot ovat nähneet Oppivan tuoneen oppimisvaikeus –teeman kokonaan uudella intensiteetillä mukaan keskusteluun. Keskustelu on saanut aikaan sen, että ollaan ikään kuin havahduttu huomaamaan oma ja erillinen, keskeisesti kohderyhmän elämään kuuluva ongelma. Erään yhteistyötahoa edustavan sanojen mukaan: *”Ensin ajattelin, että tämä on yksi projekti projektien joukossa, mutta asiakkaiden saaman hyödyn osalta rajat on ylitetty ja samalla on otettu esille kokonaan uusi asia ja alue”*.

Oppivan on todettu madaltavan kynnystä kohderyhmän auttamiseen. Arvioitsijalle välittyneen viestin mukaan Oppivan työntekijöillä on ammattitaito toimia kohderyhmän kanssa. Heillä on käytännön työn kautta kertynyt kokemusta siitä, millä tavalla toimien kohderyhmä aidosti tavoitetaan. Muun muassa ”eikö lukeminen hotsita” –tyyliset esitteet tavallisten ”tiedotteiden” sijaan ovat herättäneet kokemusten mukaan kohderyhmän kiinnostuksen aiheeseen.

Ammattitaidon lisäksi Oppivassa on erityisesti positiivisella otteella ja asiakkaiden vahvuuksien esiintuomisella päästy aitoon kontaktiin nuorten kanssa. Luottamuksen aikaansaaminen ja positiivinen palaute on myös muissa yhteyksissä todettu tehokkaaksi auttamismenetelmäksi haastavien kohderyhmien kanssa²¹. Nuorten huumeiden käyttäjien tukemisessa yhdeksi tärkeäksi vaikuttavaksi elementiksi Törmän ja Huotarin tutkimuksessa kiteytyi luottamus, joka varsin monelle nuorelle oli uutta ja merkittävää. Huumeiden käyttömaailmassa epäluotettavuuteen tottuneet ja usein hoitojärjestelmäänsikin pettyneet nuoret saivat jotakin mihin tukeutua, kun heidät kohdattiin omana itsenään.

Näiden lisäksi asiakkaiden aitoa kohtaamista on tukenut jalkautuminen asiakkaiden luokse, mikä on selvästi edistänyt asiakassuhteen luomista. Palvelun perillemenon helpottuminen on konkreettisesti tullut esiin sillä tavalla, että Oppivan väliintulon myötä asiakas on alkanut ottaa vastaan hänelle tarjottua tukea. Kohderyhmän luonteeseen kuuluu se, että vaikka ohjaavan tahon yhteystiedot annetaan ja kerrotaan miten menetellä, asiakas ei todennäköisesti oma-aloitteisesti apua hae. Kun Oppiva on jalkautumalla ja asiakkaan kanssa yhdessä menemällä ja joustavalla palvelulla hoitanut alun, niin usein se on avannut tien asiakkuudelle eteenpäin. Hanke on toiminut ikään kuin ”saattaen vaihtaan” periaatteella nivelvaiheen tukijana.

Sen lisäksi, että Oppiva on auttanut palvelujen perillemenossa, on se mahdollistanut eräänlaisen työparimaisen työskentelyn sekä vankiloiden että yhdyskuntaseuraamustoimistojen kanssa. Oppiva on tuonut teeman esiin, välittänyt tietoa

²¹ esim. Törmä, S. & Huotari, K. (2010): ”Vaik on viel käyttöö”. Omaiset Huumetyön Tukena ry:n ET-työmallin vaikutus nuorten huumeiden käyttäjien elämään. Omaiset Huumetyön Tukena ry.

siihen liittyen sekä toiminut tahona, jonka kanssa konkreettisissa asiakastapauksissa voidaan miettiä sopivia tukemisen tapoja. Oppivan työntekijä on siten toiminut yhtenä kumppanina asiakasasioissa.

Oppiva on mahdollistanut siihen osallistuville asiakkaille jatkotutkimuksiin pääsyn. Neuropsykologiset tutkimukset ja muu kuntoutukseen ohjaus ovat antaneet konkreettisen hyödyn ko. asiakkaille, mutta ne ovat myös välillisesti antaneet tietoa oppimisvaikeuksista ja kohderyhmästä rakennettaessa kuntoutusmalleja rikostaustaisille henkilöille. Oppiva on omassa loppuraportissaan ottanut tavoitteeksi tuoda esiin sitä informaatiota, jota projekti aikana asiakastyön ja jatkokuntoutuksen kautta on saatu.

Neuropsykologisten tutkimusten tulokset ovat vahvistaneet arvioita siitä, että suuri osa asiakaskunnasta kärsii eri asteisista oppimisvaikeuksista. Älyllisen tason on todettu valtaosalla testeissä käyneillä²² olevan hyvä, mitä ei ole aiemmin tämän kohderyhmän kanssa selvitetty. Ilman Oppivan kaltaisia projekteja oppimisvaikeuksien selvittämisessä tulee olla itse aktiivinen, jotta maksusitoumuksia tutkimuksiin saa. Oppivan asiakkaat eivät ole erityisen aktiivisia hakemaan palveluja itselleen. Oppimisvaikeudet ajavat helposti henkilön yhä nopeammin syrjäytymään yhteiskunnan ulkopuolelle. Ongelmat eivät tule esimerkiksi päihdeongelman tapaan selvästi ja näkyvästi esiin.

Arviointia varten haastatellut Oppivan asiakkaat viestittävät hyvin paljon samaa tarinaa, josta Ilpo Kuronen tuoreessa väitöskirjassaan²³ puhuu. Hän on tutkinut ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten peruskoulusuhdetta ja elämäntulkua peruskoulun jälkeen. Hänen mukaansa alakouluvaiheessa vaikeuksia kokeneet lapset tuntevat jo varhain erilaisuutensa ja leimautuvat helposti epäonnistujiksi. Kouluissa vallitseva liiallinen samanlaisuuden tavoittelu ei ota Kurosen mukaan huomioon kaikkia lapsia tasapuolisesti, vaan epäonnistumisten kehä saa usein alkunsa jo tuolloin ja sitä on vaikea katkaista. Vaikeuksiin joutuneet lapset eivät Kurosen mukaan saa myöskään juurikaan myönteistä palautetta, vaan rangaistuksia ja kontrollitoimenpiteitä senkin edestä niin paljon, että ne menettävät helposti merkityksensä.

Teeman näkyväksi tuomisen rinnalla yksi erittäin keskeinen tulos palvelujärjestelmälle on ollut yhteistyöverkoston rakentaminen. Tätä kautta hanke on saattanut toimijoita yhteen ja toiminut linkkinä asiakasasioissa. Esimerkiksi työvoimahallinnon, sosiaalitoimen ja

²² Tieto Oppivan loppuseminaariesityksestä

²³ Kuronen, Ilpo (2010): Peruskoulusta elämäntulkun – Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäntulkun peruskoulun jälkeen, Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 26/2010 (Kasvatustieteen väitöskirja).

terveydenhuollon välinen yhteistyöverkosto rikostaustaisten henkilöiden tukemiseksi on Oppivan myötä liikahtanut selvästi eteenpäin.

7.3 Juurtuminen haasteena

Juurtumisen edellytykset

Oppiva hankkeen tavoitteena on ollut rakentaa kuntoutuspolkuja, jotka ulottuvat rangaistusajasta vapauteen. Projektityön päättyessä on ajankohtaista kysyä, mikä on tilanne jatkon suhteen ja mitä projektista jää elämään myös sen päättymisen jälkeen. Joskus voidaan todeta, että jokin hanke on ollut erityisen hyvä, mutta hankkeen päättymisen jälkeen kaikki hyvä toiminta päättyy kuin seinään. Projektimuotoisen työn yksi perustehtävä on kokeilla, ideoida, testata tai käynnistää jokin uusi toimintatapa tai – näkökulma, joka antaa eväitä tulevaisuuteen. Kaikkea tätä jatkotyötä mahdollistavaa työtä ja sen varmistamista, että uusi toimintatapa jää elämään projektin jälkeen, kutsutaan juurruttamiseksi.

Virallisen määrittelyn mukaan juurruttaminen tarkoittaa uusien toimintamallien viemistä osaksi organisaatioiden olemassa olevia pysyviä rakenteita. Tarkkaan ottaen juurruttamisessa on siten kyse innovaation (tässä tapauksessa nuorten rikosseuraamusasiakkaiden oppimisvaikeuksien selvittämisestä ja tukemisesta) ja sen ympäristön (Rikosseuraamusala, kuntien sosiaali- ja terveydenhuoltosektorit, työvoimahallinto jne.) molemmiin puoleisesta sopeuttamisprosessista.²⁴ Toimintamallien kehittäminen on yksi keskeinen osa projektien tulosten pysyväksi saattamista eli juurruttamista.

Arvioitaessa projektin tekemää juurruttamistyötä, on tärkeää erottaa paikallisesti ne tekijät ja toimenpiteet, jotka puoltavat tulosten juurtumista ja vastaavasti ne tekijät, jotka hidastavat tai jopa estävät juurtumista. Tärkeää on myös muistaa ja pitää mielessä, että kaikki ei ole yksin projektin tekemisistä kiinni. Vaikka projekti olisi tehnyt todella hyvää työtä juurruttamisen eteen, voi jokin ulkopuolinen seikka vaikuttaa siten, että tulosta ei synny. Juurtumiseen vaikuttavat monet asiat, kuten taloudelliset seikat, poliittiset linjaukset, muu yhteiskunnallinen kehitys jne.

²⁴ esim. Kivisaari, S. & Kortelainen, S. & Saranummi, N. (1999): Innovaatioiden juurruttaminen terveydenhuollon markkinoilla. Tekes, Digitaalisen median raportti 7/99. Tammer-Paino Oy. tai Hänninen, K. (2005): Palveluohjauksen hyvät käytännöt tavoitteena ja prosessina. Stakes / FinSoc, Helsinki.

Kuntoutussäätiö on erilaisten kehittämishankkeiden kokemusten perusteella koonnut yhteen juurtumista edistäviä ja estäviä tekijöitä²⁵. Edistäviä tekijöitä Kuntoutussäätiön mukaan ovat muun muassa seuraavat: tarve on selkeästi todettu, yhteistyö poliittisella tasolla toimii, raportointi on tiivistä ja se tuo hyvin esiin tulokset ja vaikuttavuuden sekä verkostot ovat toimivia. Juurtumista estäviä tekijöitä heidän mukaansa ovat muun muassa seuraavat: lyhytnäköisyys ongelmien hoidossa, sektorikohtainen työnjako, poliittiset linjaukset puuttuvat, vastuukysymykset ovat ratkaisematta sekä se, jos ainoana keinona juurruttamisessa on käytetty esitteitä, raportteja ja lehtiartikkeleita.

Oppivassa juurtumisen puolesta puhuvat monet seikat. Ensinnäkin projektin tulokset itsessään vaikuttavat todennäköisesti myönteisesti juurtumiseen. Projektin anti on monessa yhteydessä tuotu esiin jopa parempana kuin ennalta oli odotettu. Tarve Oppivan edistämälle asialle on myös yhteisesti todettu. Hankkeen yhteistyötahot ja taustaorganisaatiot ovat kokeneet saavansa Oppivasta selkeitä hyötyjä, joten myös se puhuu tulosten juurtumisen puolesta. Toimijoiden havahduttaminen teemaan on siis selkein juurtumisen edistäjä Oppivan kohdalla.

Juurtumista vaikeuttavina tekijöinä ovat vastuukysymysten ja poliittisen linjauksen puutteen suhteen, kenen tulee kantaa nivelvaiheen vastuu rikosentekijöiden tukemisesta. Myös muussa yhteydessä²⁶ on todettu, että ihmisen oma halu ei aina riitä rikoskierteen katkaisemisessa, vaan kuntoutuksen jatkuminen vapautumisen jälkeen on ratkaisevan tärkeää. Tässä tehtävässä rakenteelliset ratkaisut siitä, kuka kantaa vastuun ja miten kustannukset jaetaan, on oltava olemassa. Vuokko Karsikas on tutkinut vankien voimaantumista ja todennut, että kuntouttaakseen pois rikoskierteestä vankilat tarvitsevat kuntoutustyöhön tukea muilta toimijoilta. Uusintarikollisuuden ehkäisy on laaja yhteiskunnallinen tehtävä, jonka hänen mukaansa tulisi kuulua laajemmalle joukolle kuin vain rikosseuraamusosalalle. Tässä tarvitaan ennen kaikkea ihmistä arvostavaa ja motivoivaa ympäristöä, mitä vankilaympäristö ei aina kykene tarjoamaan. Jotta rikoskierteestä pääsee irti, ihmisen pitää Karsikkaan mukaan omaksua uusi identiteetti vangin identiteetin tilalle. Näiden kysymysten yhteydessä taloudellisten vastuiden jakamattomuus on yleensä suurin juurtumista estävä tekijä, vaikka tahtoa asialle löytyisikin.

²⁵ Peltola, U. & Vuorento, M. (2007): Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokemuksia työllistymispalvelujen kehittämishankkeista. Kuntoutussäätiön työselosteita. 33/2007.

²⁶ esim. Karsikas, V. (2005): ”Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis”. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.

Taloudellinen vaikuttavuus

Vaikuttavuuden osoittamiseksi ei useinkaan riitä ainoastaan se, että palveluiden hyöty on osoitettu niitä käyttävien asiakkaiden taholta. Tämän ohella vaaditaan taloudellista näyttöä siitä, että yhteiskunnan palveluun osoittamalle rahalle on saatu vastinetta. Oppiva hankkeessa tämä tarkoittaa sitä, että sen lisäksi että on todettu asiakkaiden todella hyötyvän Oppivan työstä, tulisi osoittaa tai vertailuasetelmalla todentaa palveluun sijoittamisen hyödyt.

Taloudellinen arviointi sosiaalialalla on ollut vielä viimeaikoihin asti verraten harvinaista. Syitä tähän esittävät esimerkiksi Sefton ym.²⁷ ja tuovat esiin niitä ongelmia, joita taloudellinen arviointi sosiaalialalle sovellettaessa tuottaa. Heidän mukaansa yksi keskeinen syy kriittiseen asennoitumiseen taloudellista näkökulmaa kohtaan on taloudellisen vertailun tapa keskittyä vain kustannusten tarkasteluun, kun taas varsinainen taloudellinen arviointi tulisi tehdä vertailemalla sekä kustannuksia että vaikutuksia. Ongelmana esimerkiksi uusintarikollisuuden torjumisen suorassa kustannusvertailussa on se, että laskelmat eivät useinkaan huomioi niitä hyötyjä, jotka eivät tuota konkreettisia säästöjä. Inhimilliset säästöt, joita koituu esimerkiksi siitä, että voidaan välttää rikosten uhrien psykologiset menetykset, jäävät helposti vaille huomiota.

Muun muassa erään lastensuojelulaitoksen taloudellisten vaikutusten arvioimiseksi käytettiin vertailuasetelmaa, jossa kartoitettiin erilaisten vaihtoehtojen suorat ja epäsuorat ja vastaavasti mitattavat ja vaikeasti mitattavat kustannukset²⁸. Oppivan vertailuasetelmassa voitaisiin vastaavassa tilanteessa ottaa vertailuun tuki Oppivan taholta ja kaikki kustannukset (suorat ja epäsuorat) siihen liittyen sekä toisaalta tilanne rikosten uusimisen tilanteessa (ja siihen liittyvät suorat, epäsuorat sekä mitattavat ja vaikeasti mitattavat kustannukset). Tokikaan asetelma ei ole näin yksinkertainen, sillä Oppivan tuki ei voi olla vastakkain uusintarikollisuuden kanssa, mutta karkealla tasolla teoreettista vertailua voi tehdä ja tuoda sitä kautta esiin monia niitä kustannuksia, joita ei aina tule ajatelleeksi etukäteen. Rikollisuuden aiheuttamat kustannukset leviävät hyvin laajalle ja myös pitkälle ajalle. Esimerkiksi perheen ja läheisten kautta vaikutukset ulottuvat hyvinkin pitkälle, koska he ovat tavallaan myös uhreja ja kokijoita rikosentekijän elämässä.

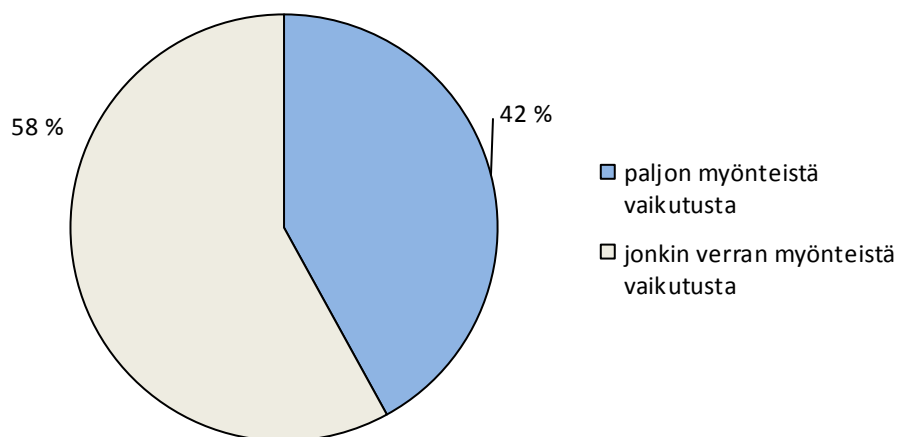
²⁷ Sefton, T. & Byford, S. & McDaid, D. & Hills, J. & Knapp, M. (2004): Taloudellinen arviointi sosiaalialalla. Englanninkielinen alkuteos: Contemporary research issues- Making the most of it – Economic evaluation in the social welfare field. Stakes 2004.

²⁸ Tuokkola, K. (2009): Pakosta mahdollisuus. Arviointitutkimus Lausteen perhekuntoutuskeskuksen perheiden arviointi- ja kuntoutuspalveluista. Lausteen perhekuntoutuskeskus. Paino-Kaarina Oy.

Oppivan suorat ja epäsuorat kustannukset ovat laskettavissa Oppivan projektiorganisaation budjetista. Suurimmat menoerät ovat todennäköisesti työntekijöiden palkkakustannukset sekä tutkimusten kustannukset silloin kun asiakas on lähetetty tarkempaan kuntoutustutkimukseen. Kontrollijärjestelmän kustannuksista voidaan karkeasti eritellä vuosittaisia hintoja eri kontrollimuodoille²⁹. Koko valtakunnan tasolla kontrollijärjestelmän ylläpidosta ja rikosten torjunnasta aiheutuvat sekä rikollisuuden seurausten yhteiskunnalliset kokonaiskustannukset on arvioitu vuonna 2009 olevan vähintään 11 miljardia euroa. Rangaistusmuodoittain vankilavuoden kustannukseksi on arvioitu 62 000 euroa, yhdyskuntapalvelun kustannukseksi 26 euroa tunnilta, ehdonalaisesti vapautetun valvonta 9 euroa tunnilta ja ehdollisen vankeuden valvonta 6 euroa päivältä. Merkittäviä säästöjä saadaan aikaan siis jo silloin, kun ehdoton vankeus vältetään ja rikoksentekijää voidaan esimerkiksi tukitoimin auttaa suorittamaan yhdyskuntaseuraamus loppuun.

Juurtumisen näkymät

Ohjusryhmälle ja sidosryhmille tehdyn kyselyn mukaan Oppivalla on ollut merkittävässä määrin vaikutusta siihen, että nuorien rikoksentekijöiden oppimisvaikeudet otetaan nykyisin puheeksi ja niitä selvitetään. Kuviossa 3 on vastaukset tähän kysymykseen.

Kuvio 3: Vastaukset kysymykseen: Miten suuri vaikutus Oppiva projektilla on ollut siihen, miten nuorien rikoksentekijöiden oppimisvaikeudet otetaan nykyisin puheeksi ja niitä selvitetään? (n=16)

²⁹ Rikollisuustilanne 2009 (2010): Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 250.

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että Oppivalla on ollut myönteistä vaikutusta oppimisvaikeuksien puheeksiottamiseen ja selvittämiseen. Lähes puolet vastaajista oli sitä mieltä, että Oppivalla on ollut paljon myönteistä vaikutusta tähän. Monet sanoivat, että jos asiaa ajattelisi vain Etelä-Suomen osalta, jossa projekti on vaikuttanut, niin vaikutus olisi varmasti vielä paljon myönteisempi. Edesauttaneita tekijöitä sille, että hanke on saanut aikaan keskustelua ja asia on alettu ottaa huomioon, on monia. Pääasiallisimpia edesauttavia tekijöitä ovat hyvä ja toteuttamiskelpoinen projektisuunnitelma, todellinen tarve asialle, onnistuneet rekrytoinnit ja taloudelliset resurssit, jotka hankkeella ovat olleet asiakkaiden jatkokuntoutukseen ohjaamiseen. Vaikeuttavia tekijöitä asian eteenpäin saattamiselle ovat olleet vankiloiden resurssipula, vaihteleva sitoutuminen (etenkin esimiestasolla) kehittämistyöhön sekä se, että kaikki julkisen organisaation tahot eivät ole olleet yhtä aktiivisina mukana yhteistyössä (kuten terveydenhuolto, työvoimahallinto ja kunnallinen sektori kokonaisuudessaan).

Arvioitsijan ja projektitoimijoiden viimeisessä arviointipäivässä syksyllä 2010 keskusteltiin Oppivan juurtumisen näkymistä. Hyvin suuri yksimielisyys juurtumisen osalta oli sen suhteen, että Oppivan kehittämät toimivat työvälineet ja toimintamallit jäävät elämään myös projektin jälkeen. Myös asian esillä pitämisen uskottiin säilyvän myös jatkossa. Tämän ajateltiin ensisijassa johtuvan siitä, että varsin monet tahot ovat suorastaan havahtuneet asiaan ja haluavat jatkossakin olla edistämässä oppimisvaikeuksien huomioimista. Todettiin myös, että myönteinen asenneilmapiiri, joka projektin vaikutuksesta on saatu aikaan, edesauttaa teeman esillä pitämistä. Suurimpana uhkana juurtumisen kannalta pidettiin kuitenkin sitä, että varsinaista nivelvaiheen tukemista ei tee jatkossa mikään erikseen nimetty taho. Asiakkaiden ohjaus vankilan ja vapauden välivaiheessa koettiin erityisen tärkeäksi ja sen edelleen kehittäminen sellaiseksi haasteeksi, jota jonkin tahon toivottiin voivan jatkaa.

8 Arvioinnin sanoma

- Yksi keskeisin ulkoisen arvion tulos on se, että Oppiva on löytänyt ja tuonut keskusteluun uuden näkökulman rikostaustaisten henkilöiden tukemiseen. Oppimisvaikeuksien kartoittaminen ja kuntoutus ovat yksi väylä autettaessa kohderyhmään kuuluvia integroitumaan takaisin rikoksettomaan elämään. Oppimisvaikeuksien selvittämisen kautta on mahdollistettu aikaisempaa paremmin koulutukseen ja/tai työelämään pääsy. Viranomaistahon ”herättämisen” ohella hanke on tehnyt paljon hyvää työtä sen eteen, että on saatettu toimijoita yhteen ko. teeman äärelle ja edistetty sitä myötä verkostoitumista.
- Oppiva hanke on tavoittanut toimintansa aikana hyvin kohderyhmään kuuluvat henkilöt. Varsinaisia asiakkaita hankkeessa on ollut 181. Heidän joukossaan on hyvin erilaisia taustoja omaavia henkilöitä, joilla myös oppimisvaikeudet vaihtelevat hyvin paljon. Viranomaisia ja muita toimijoita Oppiva on tavoittanut vuosittain lähes 1000 henkilöä erilaisissa tilaisuuksissa ja tapahtumissa.
- Oppiva hankkeen asiakkaat ovat kokeneet konkreettisesti hyötyvänsä osallistumisestaan hankkeeseen. Erilaiset asiakkaat ovat hyötäneet projektiin osallistumisesta eri tavoilla. Näkyvin ja selkein hyöty, joka myös välittyy projektista ulospäin, on se, jonka saavat jo motivoituneet, päihteistä todella eroon haluavat asiakkaat. He saavat projektista tietoa pyrkiessään elämässään eteenpäin. Toisilla ryhmillä hyödyt ovat eri asteisia, vaihdellen oman tilanteen mukaan. Keskeinen sanoma on se, että hyödyt ovat selvästi laajemmat kuin pelkän opiskeluun liittyvän vaikeuden selvittäminen.
- Motivoiminen ja asiakkaiden kiinnittäminen projektiin on kuitenkin haastavaa. Kohderyhmälle on kuvaavaa, että sitoutuakseen he odottavat saavansa heti selviä konkreettisia hyötyjä, ”mitä minä hyödyn siitä” on tavallinen kysymys, joka esitetään ennen Oppivaan tuloa. Todetusti ne suurimmat hyödyt, joita asiakkaat ovat itse ilmaisseet myöhemmin, eivät ole varsinaisesti konkreettisesti osoitettavissa, vaan ovat lähinnä sen kaltaisia kuin ”voimaantumisen”, itsetunnon kasvu, tiedon saanti omasta tilanteestaan ja taustoistaan, ohjaaminen oikeaan paikkaan jne. Tällaiset hyödyt eivät motivoi siinä vaiheessa, kun nuori miettii tullako projektiin ja mitä hyötyjä siitä itselle saa. Asiaa ei silloin ole vielä sisäistetty.
- Oppivan kaltaisissa hankkeissa työntekijöiden ammattitaito kohdata asiakkaat on erityisen tärkeää. Asiakastyön onnistuminen ja kontaktin luominen asiakkaisiin

kulminoituu projektityöntekijöihin. Oppivassa tässä on onnistuttu hyvin. Projektitiimi toimi keskenään sujuvasti ja kaikki työntekijät omasivat kyvyn tavoittaa kohderyhmän. Hyvä esimerkki tästä on nuoren haastateltavan kertomus, jossa hän korosti, ettei edes kävisi projektissa, jos se olisi ”tuen tyrkyttämistä”. Keskustelun edetessä ilmeni kuitenkin, että hän oli juuri Oppivan työntekijän kautta saanut tiedon opiskelupaikastaan.

- Oppiva hanke on lisännyt tietoa oppimisvaikeusasiasta yleisemminkin. Hankkeen kautta herätetään muun muassa seuraavia kysymyksiä: Mitä oppimisvaikeudet ovat, ja mitä ne ovat erityisesti tässä kohderyhmässä? Miksi niihin ei ole puututtu aikaisemmin? Oppivan asiakkaista valtaosalla niihin on kyllä puututtu jollakin tapaa. Lähes jokainen on ollut lapsena esimerkiksi erityisluokalla. Oleellinen ero on kuitenkin se, että ongelmia ei ole katsottu oppimisvaikeuksiksi. Ongelmat on luokiteltu negatiiviseksi, oppilaan persoonaan liitettäväksi ominaisuudeksi, joka on jo lapsena leimannut henkilön häiriköksi tai muuten epäsovivaksi muiden oppilaiden joukkoon. Haastava vastattava kysymys onkin, mitä voitaisiin tehdä, jotta niihin pystyttäisiin aidosti puuttumaan jo aiemmin?
- Oppiva hanke on projektiaikana tehnyt runsaasti juurruttamistyötä. On muun muassa laadittu Oppiva-testi ja koulutettu vankeinhoidon ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen henkilökuntaa teemaan liittyen. Oppiva on myös mediassa ollut paljon esillä. Myös arviointipäivillä on käyty jo projektin puolen välin tienoilla keskustelua juurrutettavista toimintamalleista. Lisäksi koko projektiajan on käyty keskustelua siitä, mikä on se taho, johon toimia pyritään juurruttamaan.
- Oppimisvaikeuksiin puuttumisella on arvioitu olevan uusintarikollisuutta vähentävää vaikutusta. Tämä on sanoma, jota olisi erittäin toivottavaa saada vietyä eteenpäin. Oppivan asiakkaiden saamat hyödyt ovat yksi keino viedä sanomaa eteenpäin. Koska tutkitusti vankeusrangaistuksen suorittaminen vain vahvistaa yksilön huono-osaistumista, niin on tärkeää, että Oppivan kaltaisella toiminnalla on löydetty keinoja korjata tätä kehitystä. Hälyttävää on se, että joidenkin tutkimusten mukaan erilaisista oppimisvaikeuksista kärsivät karsiutuvat usein myös vankilassa opiskelusta nopeasti sivuun³⁰. Oppiva hankkeen tulosten kautta voidaan esimerkiksi taistella tällaista kehitystä vastaan.

³⁰ Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentehtäjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

- Vaikkakin Oppivan asiakkaina olleet henkilöt ovat selkeästi hyötynneet hankkeesta, niin perustava kysymys on edelleen se, miten Oppivan työtä voidaan jatkaa myös tulevaisuudessa. Eräällä tavalla projekteissa asiakkaat ovat ”koeryhmä”, jonka avulla on tavoitteena luoda pysyviä toimintamalleja. Oppiva on antanut erityisen arvokasta panosta nivelvaiheen tukemiseen ja ohjaamiseen eteenpäin. Työntekijät ovat olleet ns. tukihenkilöitä asiakkaille. Elämönhallinnan tuki on ollut juuri sitä, mitä monet Oppivan asiakkaat ovat tarvinneet. Oppiva projekti onkin ollut erityisen hyvä avaus oppimisvaikeus teeman esiin tuomiselle, mutta toimintamallien edelleen kehittämistä kuitenkin tarvitaan. Niiden asioiden selvittäminen ja tutkiminen, millaisia erilaisia tukemisen muotoja kaivataan, on erityisen tärkeää. Tässä tehtävässä tutkimuksen apuna käyttäminen olisi yksi varteenotettava vaihtoehto.
- Ulkoisen arvion sanoma on se, että Oppiva on edennyt omiin tavoitteisiinsa nähden erittäin hyvin. Projektin päättyessä ei kuitenkaan voida olettaa, että hyvin kootut ja toimivat verkostot säilyvät automaattisesti myös tulevaisuudessa. Verkostojen koordinointi ja nivelvaiheen tuki ovat tehtäviä, jotka olisi hyvä vastuuttaa jollekin taholle. Jatkossa esimerkiksi erilaisten projektien avulla olisi toivottavaa viedä asiaa eteenpäin ja kehittää edelleen, jos ei heti onnistuta luomaan pysyviä toimintamalleja. Osittain Oppivan antia on jo alettu jatkaa muun muassa Osaava Ohjaus –projektissa, jossa on tavoitteena luoda moniammatillinen toimintamalli syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien tukemiseksi koulutukseen.

Lähteet

Ala-Kauhaluoma, M. & Laurila, H. & Haapasalo, S. (2008): Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena. Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008. s. 4.

Karsikas, V. (2005): ”Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis”. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.

Kivisaari, S. & Kortelainen, S. & Saranummi, N. (1999): Innovaatioiden juurruttaminen terveydenhuollon markkinoilla. Tekes, Digitaalisen median raportti 7/99. Tammer-Paino Oy. tai Hänninen, K. (2005): Palveluohjauksen hyvät käytännöt tavoitteena ja prosessina. Stakes / FinSoc, Helsinki.

Koski, L. & Miettinen, K. (2007): Vangit koulutuksessa. Selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja –strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007.

Kuivajärvi, K. & Sunimento, K. (2008): Vangit ja lukivaikeus. Teoksessa Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen – Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? Erilaisten oppijoiden liitto ry. Lukineuvola –hanke.

Kuronen, Ilpo (2010): Peruskoulusta elämäkouluun – Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäkulusta peruskoulun jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 26/2010.

Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämäkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Kärkkäinen, J. (2008): Vankien psyykinen sairastavuus on suuri yhteiskunnallinen riski. Helsingin Sanomat 24.6.2008.

Oppiva hankkeen vuosiraportit 2007, 2008, 2009 ja 2010

Peltola, U. & Vuorento, M. (2007): Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokemuksia työllistymispalvelujen kehittämishankkeista. Kuntoutussäätiön työselosteita. 33/2007.

Rikollisuustilanne 2009 (2010): Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 250.

Sefton, T. & Byford, S. & McDaid, D. & Hills, J. & Knapp, M. (2004): Taloudellinen arviointi sosiaalialalla. Englanninkielinen alkuteos: Contemporary research issues- Making the most of it – Economic evaluation in the social welfare field. Stakes 2004.

Sunimento, Kati: Oppiva-hankkeen loppuraportti. Luonnosversio 11.11.2010

Tuokkola, K (2009): Oppimisvaikeuksista vapaaksi –hankkeen (OPPIVA) ulkoinen väliarviointi. Kriminaalihuollon tukisäätiön monisteita 2/2009.

Tuokkola, K. (2009): Pakosta mahdollisuus. Arviointitutkimus Lausteen perhekuntoutuskeskuksen perheiden arviointi- ja kuntoutuspalveluista. Lausteen perhekuntoutuskeskus. Paino-Kaarina Oy.

Törmä, S. & Huotari, K. (2010): ”Vaik on viel käyttö”. Omaiset Huumetyön Tukena ry:n ET-työmallin vaikutus nuorten huumeiden käyttäjien elämään. Omaiset Huumetyön Tukena ry.

Valkama, A. (2008): Lukivaikeus – särö oppimisessa. Teoksessa Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen – Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? Erilaisten oppijoiden liitto ry. Lukineuvola –hanke.

Vartiainen, P. (2007): Monitahoarvioinnin periaatteet ja prosessit. (s. 152-172). Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen.

Liite 1: Arviointipäivien teemat

Teema	Ajankohta	Keskustelujen tulokset
1. Hankkeen tavoitteet	11 / 2008	<ul style="list-style-type: none">• tavoitteet osuvia• haasteena sekä toimijoiden että asiakkaiden sitouttaminen
2. Juurruttamisnäkymät	3 / 2009	<ul style="list-style-type: none">• kenen vastuulla?• mikä taho jatkaa?• juurruttamiskohde?
3. Väliarviointiseminaari Onnistumiset ja haasteet	10 / 2009	<ul style="list-style-type: none">• havahduttu aiheeseen• todettiin: työ tarpeellista, mutta ei jatku ilman nimettävää tahoa• haaste loppuvaiheelle: juurruttaminen
4. Toimintamallit	4 / 2010	<ul style="list-style-type: none">• ”markkinointi”: miten ja kenelle?• mitkä ovat tuotteet?
5. Vaikutukset	10 / 2010	<ul style="list-style-type: none">• positiiviset odotukset jatkolle• taloudellinen näkökulma: tarvitaanko sitä?

Liite 2: Asiakashaastatteluiden kysymykset

Aika ennen projektia

- 1) Kuinka sinulla on sujunut koulunkäynti lapsena? Kerro lapsuudestasi? Mahdollisia vaikeuksia? (Riippuen tämän kysymyksen vastauksesta kysytään seuraavia asioita: mihin asioihin on puututtu ja millä tavalla, mistä asioista keskusteltu ja mitä toimia tehty jne.)
- 2) Onko lapsena ollut vaikeuksia liittyen koulunkäyntiin ja oppimiseen? Millaisia?
- 3) Erilaisista oppimisvaikeuksista on vasta nyt viime aikoina alettu puhua. Onko sinun kohdalla otettu esiin oppimisvaikeuksia lapsuudessa? Onko samanlaisista asioista puhuttu lapsuudessa/aiemmin, kuin mistä Oppiva-projektissa on puhuttu? Kuka on ottanut esiin / puhunut?
- 4) Oliko yllätys, että tällaisiin asioihin on nyt kiinnitetty huomiota? Olitko myös itse sitä mieltä, että näitä asioita on tarvetta selvittää?

Tulo Oppivaan ja toiminta siellä

- 5) Milloin olet tullut mukaan Oppiva-projektiin?
- 6) Oletko vielä tällä hetkellä mukana projektin toiminnassa?
- 7) Mistä kuulit / sait tiedon Oppiva-projektista? / Kuka suositteli projektiin mukaantuloa? /Mitä kautta tulit mukaan projektiin?
- 8) Miksi tulit mukaan projektiin? / Miten tuli tultua mukaan projektin toimintaan?
- 9) Minkälaisiin toimintoihin olet osallistunut projektissa? / Mitä kaikkea olet tehnyt projektissa? (kysytään jos ei tule esiin: infotilaisuudet, testit, kuntoutus, keskustelut, suunnitelmien laatimiset)
- 10) Kuinka usein olet ollut tekemisissä Oppiva-projektin kanssa? / Entä tällä hetkellä, jatkuuko vielä osaltasi?

Kokemukset

- 11) Onko Oppiva-projekti ollut mielestäsi sitä, millaiseksi sen etukäteen ajattelit?
- 12) Onko sinulle ollut mielestäsi hyötyä projektista? Millaista hyötyä? Mikä on ollut sen anti sinulle?
- 13) Miten projektissa mukanaolo on mielestäsi vaikuttanut omaan tilanteeseesi?
- 14) Miten arvioisit mikä olisi tilanteesi nyt, jos et olisi tullut mukaan Oppiva-projektiin? / Osaatko arvioida, mitä eroja tilanteessasi olisi tällä hetkellä?
- 15) Kannattiko sinun tulla mukaan projektiin? Mitä ajattelet nyt?
- 16) Kenelle suosittelisit projektiin osallistumista? Keiden kannattaa osallistua?
- 17) Onko mielessäsi jotain, minkä olisi voinut tehdä projektissa eri tavalla? / Mitä kehitettävää?
- 18) Onko vielä jotakin, mistä haluaisit sanoa projektiin liittyen?

Kiitos!

Liite 3: Ohjausryhmän ja sidosryhmien kysely loppuarviointivaiheessa

1. Miten hyvin mielestäsi Oppiva projektin tulokset ovat vastanneet sille asetettuihin tavoitteisiin? (alleviivaa vaihtoehto)
erittäin hyvin / hyvin / kohtalaisesti / huonosti
2. Mikä on mielestäsi projektin saavutuksista parhain tai tärkein?
3. Ovatko projektin tulokset vastanneet omia odotuksiasi? Missä asioissa odotukset ovat ylittyneet tai alittuneet?
4. Mitkä tekijät tai asiat ovat eniten edesauttaneet projektin onnistumista?
5. Mitkä tekijät tai asiat ovat eniten vaikeuttaneet projektin onnistumista?
6. Onko projektin kuluessa tullut esiin yllätyksiä, joko positiivisia tai negatiivisia? Mikä on yllättänyt eniten?
7. Pitäisikö mielestäsi jotakin tehdä toisin, jos projekti aloitettaisiin nyt alusta? Tai tekisitkö itse jotakin toisin? Kuvaile mitä asioita ne ovat.
8. Kun ajattelet asiaa oman työsi / vastualueesi kannalta, mikä on tärkein Oppivan tulos, jonka ainakin toivoisit jatkuvan projektin jälkeen?
9. Uskotko, että edellä kuvailemasi asia juurtuu? (alleviivaa vaihtoehto)
erittäin todennäköisesti / melko todennäköisesti / tulokset jäävät todennäköisesti ohimeneviksi
10. Kun ajattelet projektin toteutusta ja tuloksia kokonaisuutena, minkä arvosanan antaisit jos onnistumista arvioidaan kouluarvosanalla (4-10)?
11. Millaiseksi olet henkilökohtaisesti kokenut työskentelyn projektitiimissä / ohjausryhmässä / yhteistyöverkostossa?
12. Miten suuri vaikutus Oppiva projektilla on ollut siihen, miten nuorien rikosentekijöiden oppimisvaikeudet otetaan nykyisin puheeksi ja niitä selvitetään? (alleviivaa vaihtoehto)

Projektilla:

on ollut paljon myönteistä vaikutusta / on ollut jonkin verran myönteistä vaikutusta / ei ole ollut vaikutusta juuri lainkaan

13. Mitä muuta haluaisit sanoa Oppiva projektista ja sen aihealueesta?

Kiitos vastauksistasi!